

Dit is "Toestanden" van
21 oktober 1988
1ste jaargang nr. 6
U vindt ons in de kiosk of
betere boekhandel
voor 50F
Abonnementsvoorwaarden
vind je op blz. 31,
de inhoud op de achterkant
Ons afgiftekantoor is
Brussel X

Toestanden

Naast Happening '88
in Gent bespreekt
Toestanden
Happening '88 in Algerije,
Happening '88 in Argentinië,
Happening '88 in Brussel,
Happening '88 in Antwerpen
en Happening '88 in Leuven.
Om over Happening '88
op de redactie
maak te zwijgen.

WEKELIJKSE HAPPENING VOOR CULTURELE TOESTANDEN

Happening '88

De cultuursector in haar beurs getast ?

Op 21 oktober gaat Happening '88 van start in het Gentse Floraliënpaleis. Het is zowat het sluitstuk van de campagne "Vlaanderen Leeft", in de zomer van 1986 door Patrick De Wael op gang gebracht. Dit groots aangepakt evenement moet aantonen dat Vlaanderen "één kleurrijke schakering is van de meest denkbare artistieke en socio-culturele uitingsvormen", dixit onze cultuurminister. Na de Gentse Jaarbeurs, Flanders Technology, Vakantie-, Bouw-, Auto-, Huishoud- en Kapsalons komen nu ook cultuurprodukten in een beursshal terecht. Aangemoedigd door nogal wat publiciteit wordt Jan Publiek uitgenodigd tot cultuurconsumptie.

Meest frappant bij dit alles is de eerder commerciële aanpak van het geheel. De Vlaamse socio-culturele organisaties moeten er zichzelf "verkopen" aan de cultuurconsument. Net zoals bij banale winkelwaar speelt ook hier de vorm waarin men zijn aanbod presenteert een hoofdrol. Organisaties met veel centen zijn aldus per definitie sterk bevoordeeld tegenover anderen, die hun creativiteit allesbehalve geldelijk kunnen waarmaken. De grotere organisaties zijn in staat tot het realiseren van prestigieuze brochures of uitgekende klank- en lichtshows, anderen moeten hun presentatie wel beperken tot een goedkoop foldertje. Cultuur hoort niet verkocht te worden als een doordeweeks waspoeder.

Marketing voor non-profit organisaties is de laatste jaren uitgegroeid tot het werkingsthema bij uitstek van heel wat koepels in de sociaal-culturele sector. Op zich is dat zeker niet verwerpelijk. Een meer optimale bekendmaking van het

VLAANDEREN GEEFT

eigen aanbod van concerten, performances, cursussen, debatten, en ander cultureels is zowel voor de burger als de organisator een goeie zaak. Met name die burger moet in dit geheel centraal blijven staan. Het is goed dat de burger eindelijk eens een overzicht krijgt van het verenigingsleven in Vlaanderen en het activiteitenaanbod dat ervan uitgaat. De hamvraag blijft echter of Verzuild Vlaanderen structureel niet dermate ingewikkeld is dat het gewoonweg onmogelijk wordt de potentiële cultuurconsument doorheen de bomen nog een bos te doen opmerken. Bovendien zit een groot deel der Vlamingen klem in de eigen zuil. Het is zeer de vraag of de verwantschap van de Vlaming met zijn traditionele zuil door het ruime aanbod van zo'n cultuurbeurs wel doorbroken wordt. Meer nog, is er wel interesse voor zo'n beurs? Bij heel wat exposanten van Happening '88 leeft het vermoeden dat de opkomst wel eens aan de lage kant kan liggen. Bovendien mag men zich afvragen of de uiteindelijke bezoekers van deze Happening niet precies die groep gaat zijn die sociaal-cultureel al geëmancipeerd is.

Een ander element is het geld dat eraan gegeven wordt. De artistieke en sociaal-culturele sector klaagt de afgelopen jaren steen en been over het nijpende tekort aan

middelen. De vele tientallen miljoenen besteed aan Happening '88 zijn bij vele organisaties dan ook in het verkeerde keelgat geschoten.

Maar zoals algemeen geweten gaat het in de jaren '80 niet meer op dat non-profit organisaties alle werkingsgelden van de overheid (= de belastingbetaler) ontvangen. "Sponsorship" is het toverwoord sinds de Verhofstadt-generatie het blauwe heft in handen heeft genomen. Iemand uit de cultuursector liet terzake onlangs het begrip "liberale aids" vallen: iedereen gaat op zoek naar sponsors. Daardoor worden banken & kleine kruideniers overrompeld door socio-culturele sponsorzoekers. Dat geeft aanleiding tot filevorming wat de verenigingen noodzaakt tot een meer intensief zoeken naar sponsors, enzovoort. Slotsom is dat in elke artistieke of socio-culturele organisatie er wel iemand is die een groot deel van zijn (doorgaans onderbetaalde en nep-statutaire) arbeid besteedt aan het zoeken van geld. Om sponsors aan te trekken moet een zo ruim mogelijk publiek worden bereikt. Wat het voor verenigingen minder aangewezen maakt om te werken rond op het eerste gezicht "moeilijker", omstreden, delicate en andere minder trendbewuste thema's.

Dit alles maakt van Happening '88 een manifestatie die bij veel deelnemers de nodige wrevel opwekt. Toch doet zowat het hele Vlaamse kunstzinnige en verenigingsleven mee -de kritikasters inbegrepen, eerder om "aanwezig" te zijn dan uit enthousiasme. Vlaanderen Leeft. Dat wel, ja. Maar leeft het levenslustig?

Frans Mijnders

Standpunt

Schaamlapje

Over de gemeentepolitiek zegt men dat ze dichter bij de burger staat. Democratie zou daarom makkelijker te realiseren zijn op gemeentelijk niveau. Het recente spektakel op de gemeentelijke politieke scènes en het gestommel achter de dito coulissen biedt voldoende feiten en argumenten om dit in twijfel te trekken. Eerder is hier al gewezen op de figuur van VdB. Een niet onbesproken man om het met Tobbacks eufemisme te zeggen. Wie ooit dacht dat het de CVP-PSC enkel om de stemmen te doen was, heeft ondertussen al wel begrepen dat hier een machtsgeile man een verbluffend nummertje politieke wansmaak en onbeschaamdheid aan het opvoeren was. Toch is al dat gedrum rond schepenambt en burgermeesterssjerp in Brussel gewoon het kwadraat van wat ook in de meeste andere gemeenten gebeurt. Al tijdens hun verkiezingscampagne laten heel wat kandidaten weinig twijfel bestaan over hun bedoelingen. Ze willen burgemeester worden zoals een ander biljartkampioen. Op basis van welke

meerderheid en welk programma is geen punt. Ook verkozenen hoor je zelden bedenkingen maken die wijzen op bekommernissen van programmatorische of principiële aard. Men doet een spelletje poker rond de rendabelste combinatie. Hoofdzak bij de onderhandelingen is het aantal schepenambten en OCMW-mandaten die elke partij naar het eigen hol kan slepen. Pas dan zet men haastig op een lijstje wat die meerderheid zou kunnen doen. Zie Bert Anciaux in Brussel. Frank van Acker lijdt wat dat betreft aan geen enkel complex. Hij laat zijn oude meerderheid gewoon achter als een versleten paar schoenen. De nieuwe meerderheid zit comfortabeler en ze is waterdicht. Een cynicus, is men geneigd te denken. Hijzelf noemt zich een pragmaticus. Ideeën interesseren hem niet. Zes jaar burgemeester zijn, blijkt het hoogst bereikbare niveau van politiek

denken. Brugge is maar een voorbeeld. In Gent heet het enige principiële raakpunt van de coalitiepartners "vrijzinnigheid", zowel politiek als maatschappelijk een irrelevant gegeven dat dus moeilijk meer kan zijn dan een schaamlapje voor triviale clanbelangen. De Antwerpse nomenclatuur kittle dan weer samen rond feodale verworvenheden. Omdat een partner een schepenambt moest inleveren, heeft men de coalitie niet verruimd. Nochtans lag het voor de hand Agalev, dat op het thema van het migrantenprobleem stemmenwinst boekte, voor haar verantwoordelijkheid te plaatsen. Dat vergde echter verbeeldingskracht. Men verkoos de raadsleden van de meerderheid zes jaar stembediscipline op te leggen. Sovietus Populusque Antverpiensis. Even bedenkelijk zijn de geheime afspraken die de kiezer bijvoorbeeld in Mechelen en Oostende al bij voorbaat zijn stem ontnamen. Vehandelaars hebben vast meer ethiek. Met excuses aan de vehandelaars, de biljarters, de vrijzinnigen en de schaamlapjes.

Koen Dille

in het hemelrijk

door QUIRIT

wordt vervolgd

DE WEEK

Coup de théâtre

Een centraal akkoord op de helling ?

Coup de théâtre in het sociaal overleg. Vrijdagmorgen 14 oktober om 4.30 zijn de onderhandelaars van vakbonden, middenstand en patronaat uit elkaar gegaan zonder een ondertekende tekst. Ze zullen elk mekaars -en niet hun eigen- basis raadplegen. Om, zo luidt het althans, daar meer soepelheid te vinden.

Geen centraal akkoord dus. De twee miljoen werknemers in de privé-sector moeten het doen zonder afspraken rond koopkracht en arbeidsduurvermindering, en met weinig hoop om voor de andere punten, de bescherming van de delegees en de vakbondsvertegenwoordiging in de kleinere bedrijven, tot een overeenkomst, te komen.

In plaats daarvan wordt naar de basis gestapt. Zonder akkoord? Ja, zonder akkoord. De werkgevers raadplegen de vakbondsbasis, indirect weliswaar, maar toch; de vakbondstop de VBO-besturen en de Middenstandsorganisaties. *Social fiction* van de bovenste plank.

Of misschien toch niet. Het is best mogelijk dat deze zet, afgesproken toen de rest van België sliep, iets heel anders betekent. Er bestonden immers heel de tijd meningsverschillen tussen vakbonden en werkgevers over de rol en functie van een centraal akkoord, zoals Peirens van het ACV na afloop ook toegaf. En die fundamentele verschilpunten hebben voor een groot stuk de discussies bepaald. Anderzijds wilden de onderhandelaars natuurlijk ook niet zonder slag of stoot toegeven dat ze het centraal overleg niet meer zien zitten. Dat zou hen helemaal overbodig maken. De koepelorganisatie van werknemers en patronaten worden al een tijdje met wantrouwen bekeken door de beroepscentrales en -federaties en hun voornaamste bestaansreden lag vooral in op gezette tijden onderhandelde centrale akkoorden. Nu, met de nieuwe ingreep, laat men een afkeuring aan de basis -van de andere partij- over. Zo wordt die pijnlijke vraag vermeden.

Struikelblokken

Waarover zijn de onderhandelingen dan afgesprongen? Dat is uiteraard moeilijk te zeggen, omdat de overlegtafel in een gesloten ruimte staat en er traditiegetrouw weinig uitlekt. Toch een drietal vaststellingen.

Twee breekpunten, de achtendertig-urenweek en de indexkoppeling, waren enkele weken terug al afgevoerd van de agenda. Duidelijk met de hoop om voor de

De anderen

De regering. Die loopt nu plotseling weer in de kijker omdat de sociale gesprekspartners het laten afweten. Vanden Broucke van het ABVV heeft trouwens enkele weken terug al met een regerings-tussenkomst bedreigd. Allicht hopen dat de socialistische ministers een aantal zaakjes zouden opknappen. Of dat ook echt zal gebeuren, is voorlopig zeer twijfelachtig. Ook al worden andere, *so-ciale* accenten gelegd, de eisenbundels van ABVV en ACV liggen vandaag niet altijd even gemakkelijk in de SP.

De sectoren dan. In sommige, grote centrales heeft men eigenlijk niet zoveel problemen met het mislukken van het centraal overleg. Vrije (loon-)onderhandelingen in de sectoren, daar was het hen altijd al om te doen. Anderzijds zet de stunt van de raadpleging van mekaars basis wel een rem op dat sectorieel overleg. Met echte onderhandelingen zal men tenminste moeten wachten tot na die consultaties.

De interprofessionele onderhandelaars zitten intussen nog steeds met hun probleem: een centraal akkoord. En dan wijzen nogal wat tekens erop dat ze het overlegveld eerst willen *ontmijnen*. De punten waarop deze ronde is afgeketst, staan ook op de agenda in andere organen: de index in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de bescherming van de afgevaardigden in de Nationale Arbeidsraad en wellicht neemt de regering een initiatief rond de veralgemening van de arbeidsduurverkorting, ook naar de zwakkere sectoren toe.

Wat er verder ook van zij, de komende weken staan volledig in het teken van de *raadplegingen*. En die lopen op een sisser af, zoveel is nu al duidelijk. De regering zal dus wel over de brug moeten komen en maatregelen opleggen. Intussen hebben vakbonden en werkgevers dan de tijd om naar een nieuwe adem te zoeken en binnen een half jaar of een jaar verder te gaan met de punten waarover een akkoord in de maak was. Zien wat dat oplevert.

Bob Hancké

N8 ?

Il fait chaud. Met name op het kabinet van minister Claes, waar men binnenkort een grote knoop moet doorhakken. Daar is het bestelde "Nationaal uitrustingsplan inzake produktiemiddelen en groot transport van elektrische energie 1988-98" beland. Het is een versluisend rapport waarin sterk wordt aangedrongen op een achtste kerncentrale.

Grondige lectuur van deze bladzijden roept bij ons enkele fundamentele vragen op. We vermelden enkele zwaar negatieve punten. (verder afgekort)

N1: In tegenstelling tot het uiterlijke verzoek en de wens in de regeringsverklaring leest men niets over de verwerkingskosten van nucleair afval, toch geen materie die men zomaar onder tafel veegt.

N2: Het Beheerscomité der Elektriciteitsondernemingen (BCEO), verantwoordelijk voor dit rapport, acht een jaarlijkse toename van het verbruik met 2,5% het meest waarschijnlijk. Vanuit hun optiek misschien niet onredelijk -er zit winst aan vast- maar zijn er dan geen grenzen aan de groei? We willen hier niet uitweiden over de vele zinvolle en in de praktijk goed realiseerbare maatregelen die kunnen worden getroffen, gaande van een verminderde verlichting van auto-

strades over het beperken van neonreklame tot een reductie van het privéverbruik zonder comfortverlies. (De stijging van de laatste jaren situeert zich op het laagspanningsnet, dus voornamelijk in de huishoudelijke sfeer.)

N3: In de opgemaakte scenario's dreigen de kosten bij de uitsluiting van Doel 5 (i.e. N8) op te lopen van 6 tot zelfs 108 miljard, over een periode van 10 jaar. Tal van variabelen worden hier niet of dubieus gehanteerd.

N4: Waar in dit rapport lezen we ook maar iets over de kolossale kosten voor de ontmanteling van kerncentrales -het duurt al 10 jaar om er een te bouwen en operationeel te maken- of wordt dit nu reeds de verbruiker aangerekend?

N5: Het is helemaal niet duidelijk hoeveel zo'n nieuwe kerncentrale kost, wie dat betaalt en of de elektriciens daarvoor een spaarpotje hebben.

N6: Indien er zo'n reserve is, mag die best eens aangewend worden voor initiatieven

zoals het windmolenpark in Zeebrugge. De kostprijs van die dingen kan drastisch dalen bij massale toepassing. Het BCEO voorziet voor de komende jaren amper "10 Megawatt, geproduceerd op basis van hernieuwbare energiebronnen (windmolens,...)", wat een ronduit belachelijke optie is.

N7: De elektriciens schermen met "makro-economische" criteria. Niet ingecalculeerd is bijvoorbeeld de mogelijke besparing door het openbaar vervoer positief te discrimineren. (Al zal dit helaas weer gebeuren door de tarieven met bijna 5% te verhogen).

N8: Heeft iemand al eens berekend wat het dit land zou kosten indien in Doel hetzelfde (of erger) gebeurt als in Tsjernobyl?

Minister Claes heeft inmiddels zijn wantrouwen omtrent dit rapport laten blijken. Hij zal een bijkomende studie vragen aan een internationaal bureau. Heel goed. Maar waarom kan er niet ook een ernstige globaal-alternatieve berekening worden gevraagd aan bijvoorbeeld het Centrum voor Energiebesparing in Delft? Er is immers wel degelijk nog een derde weg.

Patrick Florizoone

Het sociaal overleg stevent regelrecht af op een mislukking. Niet de lonen zijn het probleem, wel de plaats van de vakbond in het bedrijf. Ontredderd door 15 jaar economische crisis proberen de vakbonden het verloren terrein op de werkgevers te herwinnen. Onze werkgevers, gewoon geraakt aan de onvoorwaardelijke steun van Martens-Verhofstadt, waanden zich stilaan op de drempel van een Thatcheriaans paradijs waar je délégués kunt buitenzwieren en vakbonden negeren in afwachting van hun afschaffing. Of deze regering in dezelfde mate achter de vakbonden staat, moet nog blijken. De vraag is ook of dat wel nodig is.

De Belgische scheiding van tafelen bedis nu ook weer niet zo ver dat Walen en Vlamingen er een eigen defensiebeleid op zouden nahouden. Ze hebben er wel aparte opvattingen over. Voor de Waalse socialist en defensie-minister Coëme mag de

BELGIE KORT

koude oorlog gerust opnieuw uitbarsten. Hoe hoger de defensie-uitgaven hoe liever hij het heeft, tenminste als dat de Waalse fabrieken doet draaien. Dat de SP daar anders over denkt, was al bekend maar ook Tindemans rekent nu op Gorbatsjovs ontspanningspolitiek om het wat kalmer aan te doen. Misschien vindt Busquin het wel jammer dat er geen Waalse cocaïnefabrieken bestaan. Men heft tenslotte toch ook gezondheidstax op de sigaretten?

Hopelijk komt het nu eens tot een serieuze confrontatie tussen de elektriciens met hun nucleaire pretenties en de regering, die in haar verklaring toch beweert de voorkeur te geven aan een scenario zonder 8ste kerncentrale. Een gelegenheid om Willy Claes en ook Herman van Rompuy eens te toetsen op hun uitspraken. (Wat is er eigenlijk geworden van Claes' stokpaardje, het Rationeel Energieverbruik?)

De ministriële stoelendans is slechts een frivool salonvermaak vergeleken met de politieke problemen die deze regering nu moet aanpakken. De derde fase van de staats hervorming staat nog maar in de steigers of reeds rammelt de tweede fase: de gemeenschappen zullen binnen de kortste keren te weinig geld hebben voor hun onderwijspolitiek en die is nu net de "piece de résistance" van de hele bevoegdheidsoverdracht. "Ze kunnen het toch elders gaan halen", zegt Van den Bossche. Staan we weldra misschien voor een centrale overheid die haar schulden heeft wegbezuinigd naar de drie gewest-regeringen en de twee gemeenschappen?

De stoelendans? Dat zijn al die politici die zich tijdens Dehaenesformatiebeeraad verbrand hebben en nu niet langer op de blaren kunnen blijven zitten.

(k.d.)

De Beurs van Hong Kong, die in snel tempo op weg leek een belangrijke rol te spelen in het internationale financiële circuit, overleefde nauwelijks de schok en is nu opnieuw gereduceerd tot een tweederangsmarkt.

De vereniging van de Franse wisselagenten verloor haar eer en haar reserves omdat de voorzitter die "op eigen houtje" met dat geld speculeerde meer dan drie miljard verspeelde tijdens de crash.

Voor de Amerikaanse beursmakelaars en investeringsbanken leden grote verliezen. In het laatste kwartaal van vorig jaar daalde de winst van Merrill Lynch met 98%. Shearon Lehman verloor 95 miljoen \$, en Salomon Brothers 79 miljoen \$.

In de Verenigde Staten daalde de tewerkstelling in de sector van de effecten handel met 13 000 eenheden.

Zoals veel waarnemers nu met enige opgeluchte verwondering vaststellen heeft de ergste crash uit de financiële geschiedenis niet geleid tot een economische recessie. Die vertaling is echter misplaatst. In tegenstelling tot wat men meestal beweert was de crash van 1929 niet de oorzaak van de crisis der jaren dertig. Dit betekent echter niet dat oktober 1987 een spectaculair maar geïsoleerd voorval was. Hij maakt deel uit van een reeks storingen in het financiële circuit waartoe ook de schuldencrisis van de Derde Wereld behoort. evenals het bankroet vandaag van het ganse spaarbankstelsel in de Verenigde Staten.

Nu is het wel zo dat de crash een verschuiving heeft veroorzaakt in de totaliteit van het kapitalistische herstructureeringsproces in de geïndustrialiseerde landen. Desalniettemin zou ik graag signaleren dat de crash een verschuiving heeft veroorzaakt in de modaliteiten van het herstructureeringsproces van de kapitalistische economie in Noord-Amerika, Australië en West-Europa. Verder zou ik ook nog even kwijt dat volgens mij twee factoren dit in de hand hebben gewerkt. Enerzijds was er de aanzienlijke terugval van de aandelenkoersen. Ondanks de gedeeltelijke heropleving van de noteringen blijven de verschillen met de historische hoogtepunten (die voor de meeste beurzen in de tweede helft van 1987 opgetekend werden) belangrijk: -21% in

Een jaar na de crash Black monday : vergeten en vergeven ?

Hoewel je er een jaar later anders over zou kunnen denken heeft de internationale beurscrash van 19 en 20 oktober 1987 wel degelijk een aantal zware gevolgen gehad. We zetten ze even op een rijtje.

TEKORT AAN GESCHOOIDE
BOUWVAKKERS

de Verenigde Staten, -25% in Groot-Brittannië, -30% in de Duitse Bondsrepubliek, -17% in Frankrijk, -38% in Italië, -17% in Canada, -33% in Australië, -21% in Zwitserland. Alleen de beurs van Tokyo heeft zich ongeveer volledig hersteld van de crash. Deze koersdalingen, die begin 1988 nog veel groter waren (-30% in de Verenigde Staten, -26,5% in Groot-Brittannië, -45% in de Duitse Bondsrepubliek ...), hebben de overname van ondernemingen uiteraard goedkoper gemaakt.

"Junk bond"-markt

Anderzijds kregen een aantal financiële avonturiers rake klappen tijdens de beurscrash. Sommigen verdwenen nagenoeg volledig van het toneel (bijvoorbeeld de Australische raider Holmes à Court), anderen moesten hun activiteiten sterk terugschroeven. Dit wordt bevestigd door de inkrimping van de "junk bond"-markt. In hun plaats werden de grote bedrijven en holdings de belangrijkste acteurs in het spel van overname en fusies. Er werd dus wat "ruis" weggenomen: het herstruc-

tureringsproces verloopt wat directer en meer rechtlijnig.

Was de Zwarte Maandag dan niet meer dan een marktcorrectie die de kleine en grote speculanten wegzuiverde en de "ernstige" kapitalisten in hun rechtmatige positie herstelde? Werden slechts de woekeraars uit de tempel gejaagd? Geenszins. De grote onrust bij de lucide kapitalisten is een jaar na de crash nog even groot. Een van hun meest eminente vertegenwoordigers, Felix Rohatyn van de investeringsbank Lazard Frères (fijnproevers weten dat we het hier niet over een tafelwijnkje hebben), schreef een week geleden: "In oktober '87 hebben we veel geluk gehad. Niet alleen omdat beslissende maatregelen door verschillende regeringen de toestand stabiliseerden, maar ook omdat de obligatiemarkt en de dollar niet samen met de aandelenmarkt zijn ingestort. Men hoeft geen onheilspreekt te zijn om een ondergangscenario uit te stippelen, ondanks de huidige gunstige economische statistieken. Met een nog steeds groot handelsdeficit (in de Verenigde Staten), een toenemende inflatie, geen oplossing voor het schuldenprobleem van de Derde Wereld en geen beslissend initiatief op het vlak van het VS-begrotingstekort, is een nieuwe scherpe daling van de dollar, een snelle stijging van de rentevoeten, een daling van de obligatiekoersen en een nieuwe ineensstorting van de aandelenmarkt niet uitgesloten." De hieruit resulterende liquiditeitscrisis van sommige Derde Wereldlanden, industriële en financiële ondernemingen en "andere schuldenaars" kan volgens Rohatyn leiden tot een zware bankcrisis.

Volgende recessie ?

Het interessante aan deze analyse van een man, die er geen enkel belang bij heeft om de stand van zaken diepzwart te kleuren, is het feit dat hij in de opsomming van zorgwekkende vaststellingen geen rekening houdt met de volgende economische recessie. Over het tijdstip daarvan kan men ongetwijfeld een leuk discussieavondje organiseren. Aan de onafwendbaarheid ervan hoeft u niet te twijfelen (hoewel u dat natuurlijk wel mag).

Paul Verbraeken

Woede en Verveling

De situatie herinnert aan gelijkaardige taferelen in Marokko en Tunesië in 1984 en later. De periode valt samen met de prijzenscrisis in de petroleum- en aardgassector. De Algerijnse president, Kolonel Chadli Benjedid, worstelt reeds geruime tijd met het dilemma van elke jonge staat, geboren uit de onafhankelijkheidsoorlog: hoe stapt men over van de revolutionaire strijd naar een geïntegreerd politiek beleid voor de gehele natie, eens het revolutionaire elan vervaagt? Hij zocht het antwoord in economische diversificatie en grotere bedrijfsautonomie. Toch is hij tevens de emanatie van het bestaande systeem.

De oktoberrellen.

Toen de Algerijnse regering begin oktober nieuwe economische soberheidsmaatregelen aankondigde, steeg een spontaan protest op vanuit de sloppenwijken en onder de jongeren in Algiers. Daarvóór waren reeds stakingen uitgebroken in de door de staat gecontroleerde industrie, telefoon- en postdiensten en luchtwegen. De onvrede sloeg snel over naar de tweede grootste stad Oman en enkele landelijke plaatsen. De ordrestrijdkrachten verrichtten massaal arrestaties. Enkele honderden mensen kwamen om, terwijl een veelvoud gewond raakte. In de hospitalen lagen velen met schotwonden of bajonetsteken. De televisie en radio riepen de bevolking herhaaldelijk op tot kalmte en kondigden aan dat de soldaten met alle middelen de orde zouden bewaren. Tanks verschenen op straat en helikopters bewapend met raketten hingen boven de manifestanten. De troepen hadden het bevel in de lucht te schieten, maar indien noodzakelijk ook op de betogers. Menig gewonde bleek getroffen door een mitrailleursalvo.

De staat van beleg werd afgekondigd nadat Chadli in de nacht van woensdag 5 oktober had vergaderd met de partij en met de vooraanstaanden van de staatsvakbond, de Algemene Algerijnse Arbeiders

Gedurende een tiental bijzonder bewogen dagen onderging Algerije de zwaarste rellen sinds haar onafhankelijkheid, 26 jaar geleden.

Momenteel lijkt de storm voorlopig geluwd. Of zitten we nog maar in het centrum van de orkaan?

STAAT VAN BELEG IN
ALGERIJE

Federatie. Alle openbare en administratieve diensten werden onder toezicht van het leger geplaatst. Vanaf maandag 11 oktober keerde de rust langzamerhand terug, zodat de regering de situatie opnieuw normaliseerde. De militairen bewaken nog enkel overheidsgebouwen, vitale installaties en verkeersknooppunten. Op diverse plaatsen hebben intussen vooral oudere Algerijnen ten gunste van de president betoogd.

Directe aanleiding

Ogenschijnlijk stabiel en rustig kampt Algerije met interne problemen op economisch en sociaal vlak. In september werd de ernst ervan duidelijk. President Chadli betoogde in een televisietoespraak dat de staat geen mirakels kon verrichten. Het was een reactie op aanhoudende alarmistische berichten in de pers. Hij drukte sterk op nationalistische gevoelens, ondermeer door het principe van binationaliteit voor kinderen met Algerijnse vader en Franse moeder te verwerpen. Alle harde soberheidsmaatregelen stonden in het teken "van de versteviging van de nationale soevereiniteit". Maar de staat lijkt zijn greep op het politieke en economische gebeuren te verliezen. Het austeriteitsbeleid werd drie jaar terug

na de zware oliecrisis binnen OPEC ingeleid. De prijs per vat zakte begin 1985 van \$27 naar \$11, vooraleer zich te stabiliseren rond \$15 in het laatste kwartaal. Het budget voor dat jaar diende herzien te worden, met besnoeiingen van 11% in lopende uitgaven en 26% in investeringen. De regering liet het deficit stijgen met 300%, waardoor de Europese banken nieuwe leningen weigerden. Volgens de OESO-cijfers had Algerije toen reeds een buitenlandse schuld van \$18 miljard uitstaan. In kort bestek stegen de voedselprijzen met 40%, terwijl de lonen bevroren werden. Voor een kleine vijf liter water betaalt een Algerijn thans gemakkelijk het equivalent van \$4. Tien jaar eerder financierden de petrodollars een integraal systeem aan sociale voorzieningen en was het voedsel gesubsidieerd.

Op internationaal vlak sloot de regering zich aan bij de harde vleugel van de OPEC, die hoge prijzen verkoos boven een groter marktaandeel. Dit leidde tot stroeve verhoudingen met de afnemers, die ondanks contracten weigerden prijzen ver boven de markt te betalen. Ook in België stelde de rooms-blauwe coalitie tijdens de besparingsstrijd het aardgascontract -op het einde van de jaren zeventig door Minister Claes aangegaan- begrijpelijkerwijs in vraag.

In de gegeven omstandigheden waren de nieuw aangekondigde maatregelen de druppel die de emmer deden overlopen. Bovendien leeft onder de bevolking reeds geruime tijd de overtuiging dat enkelen zich verrijken op de rug van de massa. Dat na de betogingen plotseling alle levensmiddelen weer in ruime hoeveelheden in de winkels voorhanden zijn, sterkt de oppositie in haar geloof dat het één-partij regime corrupt is, en dus moet vervangen worden.

Verborgen spanningen

Of het rigide Algerijnse staatsapparaat dit soort maatschappelijke spanningen kan

opvangen, zal enkel de toekomst uitwijken. Bij de onafhankelijkheid in 1962 koos Algerije voor een Sovjet-Russische vorm van bestuur. De macht lag bij een zeven leden tellend Politbureau. De Front de Libération Nationale (FLN) was en is nog steeds de enige toegelaten partij. De nieuwe grondwet van 1976 bevestigde het één-partijstelsel. De uitvoerende macht kwam bij de president te liggen. De Nationale Volksvergadering telt 281 zetels en bezit - althans in theorie - wetgevende functies. In de praktijk houdt de partij alle teugels in handen en is de premier alleen aan haar verantwoording schuldig en niet aan het parlement.

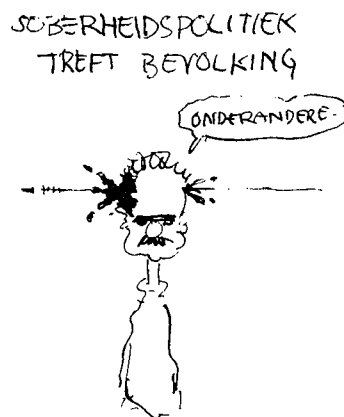
In tegenstelling tot talrijke voormalige kolonies kende Algerije relatief weinig openlijke politieke beroering. Het leger, geboren in de revolutie, bleef steeds de ruggengraat van de samenleving. Ahmed Ben Bella vertrok in 1965 in gedwongen ballingschap. Sedertdien kende het bestuur geen onderbrekingen meer. De opvolger, Hoeari Boemedienne regeerde, omringd door militairen, tot zijn dood in 1978. Tijdens de daaropvolgende verkiezingen was Kolonel Chadli Benjedid de enige kandidaat en in januari 1984 werd hij voor een tweede termijn van vijf jaar herkozen.

Chadli begreep van meet af aan dat hij een geïntegreerd politiek beleid voor een post-petroleum maatschappij moest ontwikkelen. De voorraden zouden binnen een twintig à dertig jaar uitgeput zijn, terwijl Algerije 95% van zijn inkomsten uit de petroleum en aardgas betrok. Ondertussen waren alle civiele voorzieningen gefinancierd door de forse stijging van olieprijsen waartoe de OPEC in 1973 had besloten. Chadli diversifieerde de louter op koolwaterstofontginning steunende economie, hervormde de loodzware staatssector en schonk het bedrijfsleven grotere autonomie.

De omschakeling ging evenwel ten koste van de werkgelegenheid. De jeugd was het grootste slachtoffer. Op dit moment is 2/3 van de bevolking jonger dan 25 jaar en bezit uitermate weinig uitzicht op betere toekomstperspectieven. Om de eenheid van het land en zijn eigen machtsbasis te vrijwaren tijdens die transformatie legde Chadli zwaar de nadruk op het Arabisch nationalisme. Dit leidde op zijn beurt tot spanningen met de oorspronkelijke Ber-

berbevolking en met de Shi'itische minderheid. De jongeren, de culturele heterogeniteit en religieuze breuklijnen zijn het lont aan het kruitvat onder het staatsbestel. Chadli's fatum is er een van de permanente consolidatie.

Efficiency versus werkloosheid
Ook de revolutiekloof beperkt Chadli's opties. Het protest van de jongeren tegen het soberheidsbeleid en de tegenbetogingen van de ouderen, wijzen erop dat de eerste groep andere waarden dan de revolutionaire vooropstelt. Conform socialistische principes subsidieerde de overheid de elementaire levensbehoeften en beheerde een groot gedeelte van de indus-

trie. In de voorbije tien jaar vierde Chadli geleidelijk aan de teugels van de socialistische economie. De oliecrash van 1985 dwong hem het proces te versnellen. De omzet viel met 40% terug. De noodzakelijke economische rationalisatie impliceerde ook het inhouden van toelagen aan verlieslatende staatsbedrijven.

Algerije leefde voorheen in "een ideologische wildernis" en precies de diversificatie en de liberalisering maakte het tot het meest weerbare onder de Magreblanden. Lang beschouwden de machthebbers de crisis niet als een handicap maar als een extra hefboom voor hun transformatieproces. Nog in januari van dit jaar traden wetten in werking inzake planning, financiering, bankwezen, belastingen, investeringen en lonen. De efficiency steeg evenwel ten koste van de werkgelegenheid. Officiële cijfers plaatsen het aantal werklozen tussen de 700 000 en het miljoen, hoewel dit aantal gemakkelijk het dubbele kan bedragen omdat velen nalaten zich in te schrijven. Schattingen voorzien een jaarlijkse toename van 300 000 werkzoekenden, terwijl het huidige vijfjarenplan slechts 150 000 nieuwe banen per jaar in het vooruitzicht stelt. De regering toonde lang aan dat zij de riem nog een gaatje verder kon toesnoeren, en

de bevolking aanvaardde de strengheid. De jongeren verwijten de overheid meer hun verveling dan hun leed.

Een onzekere toekomst

Het staatsapparaat is er op dit moment zeer slecht aan toe. Gecentraliseerd, topzwaar en ondersteund door cliëntisme eigende het zich de ideologie toe, paste die aan en verstrakte de greep op de samenleving. Fracties binnen het leger en de FLN bakkeleien reeds jaren om de richting die het land uit moet. De hervormingen van de president impliceren op termijn eveneens het afstappen van het rigide één-partijstelsel. Onvermijdelijk roept dit intern verzet op. De huidige opstand vindt wellicht zijn fundamentele oorzaak in de zichtbare twijfel en besluiteloosheid binnen de hoogste organen. Tijdens zijn televisierede begin vorige week stelde de president niettemin dat hij zijn austeriteitspolitiek zou verder zetten en vroeg hij de jongeren om geduld. Vele Algerijnen in binnen- en buitenland reageerden bijzonder ontgoocheld op die toespraak zonder alternatief, temeer Chadli geen enkel excuus aanbood voor het hardhandige en bloedige optreden van de ordestrejdkrachten. Hij hoefde ook niet, want er kwam geen enkele internationale reactie.

In februari loopt het presidentiële mandaat ten einde. Chadli liet in de televisierede uitschijnen dat hij op de partijconferentie van december niet zou streven naar een derde verlenging. De straatrellen zullen ongetwijfeld een grote weerslag hebben op dat congres, waar het tot een open confrontatie zou kunnen komen tussen de harde lijn en de reformisten. De vooropgestelde amendering van de grondwet via een referendum op 3 november, waarbij de premier voortaan verantwoording zou moeten afleggen tegenover het parlement, dient vooral om de politieke basis van de president of zijn opvolger opnieuw te verstevigen en richt zich volgens waarnemers geenszins tot de sociaal-economische problematiek. Ongeacht de uitkomst zullen de debatten onvermijdelijk een spoor nalaten. De rust in de straten is misschien teruggekeerd, maar ondergronds ziet de woede verder en houdt de verveling aan.

Jean Pascal Zanders

Het bewind van president Raúl Alfonsín van Argentinië is bijna ten einde. De tegenstellingen in het land zijn toegenomen, want het peronisme is weer in volle opkomst. Alfonsín heeft immers zijn verwachtingen niet ingelost en het land opgezadeld met een economische politiek waar de Argentijnen niet om hebben gevraagd.

De verkiezing van president Raúl Alfonsín in oktober 1983 verwekte, wat de economische en politieke vooruitgang betreft hoge verwachtingen. Ten eerste leefde de hoop dat Alfonsín zou breken met de monarchistische economische politiek, door de dictatuur in 1976 ingesteld ten behoeve van de meest verwaarloosde sociale sectoren. Ten tweede verwachtte men dat het peronisme en het populisme een definitieve politieke uitputting nabij waren. Vandaag zijn velen, wat deze verwachtingen betreft, gefrustreerd omdat de regering Alfonsín de democratische legitimiteit gebruikte voor het goedkeuren van een monarchistisch herstelprogramma. Politiek gezien veroorzaakte dit een tegengesteld effect. Men ziet wel dat de democratie zich versterkt en ook dat de regering geïsoleerd raakt. Deels is dat het gevolg van de nasleep van de militaire (oorlog op de Malvinas tegen Groot-Brittannië) en de politieke (herstel van de de-

Perestrojka moet je leren dansen op een slappe koord. Wie dat niet kan, valt op zijn gezicht. Dat gebeurde de Tsjechoslovaakse premier Strougal na 18 jaar de regering te hebben geleid. Zoals in die kringen gebruikelijk is, kreeg hij ook nog een trap na van het centraal comité van de communistische partij. Zijn opvolger wordt de Moraviër Ladislav Adamec, een gematigd hervormer die sinds 1967 vice-premier is. Omdat ook minister van Buitenlandse Zaken, Bohuslav Chnoupek en de Slovaakse premier Peter Colotka vervangen werden, heeft de rechtse groep rond partijleider Jakes duidelijk gemaakt dat ze geen zin heeft in een tweede versie van de Praagse Lente.

In DDR slaat men de lente gemakshalve over. Onlangs overleed minister van Landbouw Werner Felfe van wie men wist dat hij de perestrojka een warm hart toedroeg. De balans in het politburo van

Argentijnse dilemma's

Privatiseren of Peronisme?

mocratie) nederlaag die de Argentijnse militaire bureaucratie leed. Brede delen van de bevolking zijn er echter van overtuigd dat de regering Alfonsín dezelfde economische politiek voert als die van de militairen als gevolg van de hoge buitenlandse schuld. Deze afhankelijkheid nam toe sinds de neoliberale aanpassingspolitiek van de militairen in 1976-83 hoofdzakelijk in het voordeel van de agrarische oligarchie werkte en ten nadele van de industriële sectoren, die verbonden zijn met de binnenlandse markt. Het recente programma "Reforma Estatal" van vorige maand september is een dramatisch voorbeeld van de afhankelijkheid van de internationale bankiers. Dit programma is een algemeen plan voor privatisering van de economie en omvat de overheidsadministratie, de openbare ondernemingen, de provinciale overheden, de sociale zekerheid, de diensten (onderwijs, gezondheidszorg, enzovoort)

WERELD KORT

de Oostduitse partij sloeg hierdoor volledig naar de kant van de "hard liners" door. Partijleider Erich Honecker heeft laten blijken dat Egon Krenz later zijn functie van secretaris-generaal mag overnemen. Krenz is de man van de veiligheidsdienst.

Intussen hengelt de DDR naar Westerse leningen om de industrie te moderniseren. Dat laatste is dringend nodig. In drie jaar tijd daalde de waarde van de export van de DDR naar de Bondsrepubliek van 17 tot 14 miljard DM. Inmiddels heeft de DDR het investeringsprogramma voor de industrie drastisch moeten herzien. Het accent ligt nu op de electronica.

De Duits-Duitse betrekkingen hebben last van windstilte na de dood van de Beierse onderkoning F.J. Strauss. Het is nu wachten op wat Bondskanselier Helmut Kohl de volgende maanden zal ondernemen. Men vreest dat Kohl voorlopig niets zal wagen om zijn gammele coalitie niet te grabbel te gooien. Buitenlandse Zaken is immers het jachtterrein van de

alsook een vermindering van het algemeen loon. A. Canitrot -die in een vroegere periode een radicale criticus van het neoliberale beleid van het militaire regime was- is nu secretaris van Economische Coördinatie van het plan. Hij erkent dat dit laatste is opgesteld om nieuwe leningen van de Wereldbank te krijgen en van de bankiers nieuwe kredieten van 1050 miljoen dollar te verwerven.

Dat deze "Reforma Estatal" niet populair is, bleek overduidelijk naar aanleiding van de algemene staking die de vakbond CGT op 11 september laatstleden organiseerde. Het was reeds de twaalfde staking waarmee de regering Alfonsín geconfronteerd werd. Deze staking werd geleid door Carlos Menem, de presidentskandidaat van de peronisten. Het antwoord van Alfonsín luidde dat "de regering de ondernemers wilde begeleiden" bij het zoeken naar economische groei en dat men de "solidariteit" met de arbeiders met de laagste lonen wilde afdwingen. De regering denkt dus dat de "versterking van de democratie" met behulp van een monetaristisch stabilisatieprogramma moet gebeuren. Dat dit onpopulair programma de electorale en politieke kracht van het peronistisch populisme en van zijn presidentskandidaat Carlos Menem tot leven kan wekken, is voorspelbaar.

A.E. Fernandez Jilberto

liberale coalitiegenoten. En die laatsten zijn erg lastige klanten voor de kanselier.

In Bonn weten ze wel wat ze willen. Zo kregen de Russen onlangs een forse lening toegestopt. Voorts zijn ook Polen en Hongarije goede klanten van de Westduitse banken en smeekt de Roemeense conducator Ceausescu om meer harde westmarken. Dat geld heeft Ceausescu nodig voor de bouw van nieuwe steden. Onlangs kwam ook de grote architect achter de conducator voor het voetlicht: doctor-ingenieur Eugen Iordachescu. Zopas liet hij in het stadje Alba Iulia een flatgebouw in twee stukken zagen en opzij schuiven om een brede Ceausescu-boulevard aan te leggen. Nu werkt hij aan een plan om 75 km buiten Boekarest een nieuwe administratieve hoofdstad te bouwen. De Roemenen leven in het tijdperk van de "destrojka".

(a.m.)

Wie Isabelle Pousseur met haar studenten van l'Insas ooit aan het werk zag, weet dat ze heel wat in haar mars heeft. Wat ze maakt, is niet nieuw maar wel sterk, oerdegelijk en zeer persoonlijk gekleurd. Kroon op het werk van deze jonge Waalse regisseur was een uitnodiging voor het jongste festival van Avignon.

Het resultaat is een groots opgezette productie waarin de Luikse theaters Océan Nord en het Théâtre de la Place met het Théâtre National in Brussel samenwerken aan een Kafka-project. Het stuk deed het goed in Avignon en loopt nu in diverse theaters in franstalig België.

Het Slot

Franz Kafka (1883-1924) schreef "Het Slot" enkele jaren voor zijn dood. Voor Pousseur is de sfeer van beklemming en onmacht in de verhalen van Kafka een dankbaar gegeven. Met als titel "Le Géomètre et le Messenger" brengt zij met de acteurs en figuranten van het theater Océan Nord zeven variaties op het verhaal van de aankomst van landmeter K. in het dorp bij het slot. Géomètre K., die blijkbaar voor een opdracht door het slot ontboden werd, loopt tegen een muur van regels, onwil en argwaan. Hij doet alle moeite ter wereld om in het slot binnen te komen, maar krijgt zelfs in het dorp geen voet aan de grond. K. is en blijft een vreemdeling en hoewel hij beleefd maar koel wordt bejegend, voelt hij zich overgeleverd aan machten waar hij geen greep op heeft. Niet alleen het slot maar ook het dorp blijkt van de graaf Westwest te zijn. Wie hier woont of overnacht, woont of overnacht in zekere zin in het slot. Niemand mag dat zonder vergunning van de graaf. U hebt achter zo'n vergunning niet; u hebt haar althans niet getoond.' Dit krijgt K. van de herbergwaard te horen wanneer hij zich laat op de avond aanmeldt voor onderdak. Daarmee begint voor de ontboden landmeter een nachtmerrie.

repetitief

De gastvrijheid van de dorpsbewoners en de mensen van het slot is merkwaardig passief en beangstigend. Als K. tot bij graaf Westwest wil doordringen, worden zijn pogingen met spot of ergernis gadeslagen. Hij krijgt uiteindelijk wel hulp van enkele hulpbewoners maar dat blijken machteloze ambtenaartjes zonder invloed in het slot ofwel zijn het uitgerangeerde derderangsburgers en die maken zijn situatie alleen maar meer penibel. Voor dit project heeft Pousseur gebruik

CULTUUR

Zeven variaties op fragmenten uit "Het Slot" van Kafka

VOOR DE FREAKS:
HET VERZAMELD WERK
VAN KAFKA OP C.D.!

gemaakt van een repetitieve stijl. Zeven maal opnieuw wordt de aankomst van de landmeter door telkens andere acteurs gespeeld en de variaties worden bij elke herhaling aangevuld met nieuwe ontwikkelingen, zodat de toeschouwer K. als het ware vast ziet lopen. Als concept en ook qua vormgeving lijkt dit allemaal een beetje op wat de Pool Tadeusz Kantor met wereldwijd succes doet. Het steeds weer herhalen van de eerste ontmoetingen van K. met de mensen in het dorp, lijkt op het terugkeren van een eindeloze angst-droom. De herhaling als stijlelement mist haar effect niet.

mooi en levendig

Het toneelbeeld is mooi, te mooi om het gevoel van beklemming aan te houden. Vooral de gestyleerdheid van het beeld en spel, soms heel levendig maar ook met de nodige tableaux vivants, maakt van "Le Géomètre et le messenger" een boeiende voorstelling. Bij elke variatie worden op de scène muren bijgeplaatst. De scène slijpt langzaam dicht. De communicatie tussen de mensen wordt steeds moeilijker. De personages zijn mensen zonder psychologie, zij missen elke dimensie, zijn als het ware geconditioneerde bordkartonnen wezens zonder gevoel en vooral zonder perspectief en dat maakt ze echt kafkaïaans.

Het thema in dit werk van Kafka doet denken aan de novelle "Michael Kohlhaas" van Heinrich von Kleist. In zijn zelfvernietigende drang naar waarheid en gerechtigheid sleurt Kohlhaas zijn hele omgeving mee in de afgrond. Maar hij wil ten koste van alles de in zijn ogen rechtvaardige keurvorst bereiken om

genoegdoening te vragen voor al het aangedane onrecht. Daarvoor moet hij eerst door een aantal gordels van onrechtvaardige lieden breken die de keurvorst omringen. In "Het Slot" is de graaf onbekend, er is weinig over hem geweten en in de Kafkakunde vraagt men zich af of er wel een graaf en een slot is. En is K. wel een landmeter en door het slot ontboden? Dat is de eindeloze dualiteit van Kafka. Net zoals Jozef K. in "Het Proces" is deze K. verwickeld in een verbeten strijd om redelijkheid en menswaardigheid. Het is een onmenselijke worsteling tegen bureaucratische krachten en het einde is gekend: de vernietiging van de menselijke waardigheid.

absurd

Om dit gegeven goed in beeld te brengen, moet men zorgvuldig het gewone en ongewone naast elkaar zetten. Zodra een van beiden gaat overheersen, loopt het mis. Bij de verfilming van het boek heeft men de bal steeds weer misgeslagen omdat men teveel het irreële naar voor haalt en dan krijgt Kafka iets surrealistisch. Om de absurditeit van de situaties toch te laten overkomen, moet men de irreële gebeurtenissen voorstellen alsof ze de gewoonste zaak van de wereld zijn. Dat lukt op het toneel van Pousseur behoorlijk. Pousseur slaagt er eveneens in om Kafka niet humorloos te benaderen, zoals de meeste critici die in Kafka alleen maar grote drukkende ernst zien. Tussen de regels zit er veel cynische humor.

Het commissariaat-generaal internationale betrekkingen van de franstalige gemeenschap spaart geld noch moeite om de kunst van "Wallonie-Bruxelles" over de grenzen heen te tillen. Onder het motto "Une communauté en pleine effervescence" kregen de festivalbezoekers in Avignon deze zomer een keurige brochure in handen, waarin de zes voorstellingen, waarmee Wallonië op het festival aanwezig was, uitvoerig werden voorgesteld. Die aanwezigheid was opvallend veel groter dan in het verleden. De première voor België had plaats op het interessante maar in Vlaanderen nauwelijks bekende "Festival du Jeune Théâtre" in Luik.

Eddie Vaes

"Le Géomètre et le Messenger" naar "Het Slot" van Franz Kafka. Regie is van Isabelle Pousseur. Scenografie, kostuums en decor van Michel Boermans. Te zien in Luik (Théâtre de la Place tot 22/10), Doornik (Maison de la Culture van 26 tot 28/10) en in Brussel (Théâtre National van 8 tot 27/11).

STRIPS

Een allerzielen- cadeau !

Over de nieuwe strips van Casterman had ik het vorige keer al even, omdat ze bij de feestvarkens waren op het festival van Durbuy. Maar er zijn er nog meer. De nieuwe van Comes bijvoorbeeld.

Amber, Comes is een Ardennes, en zijn verhalen ademen altijd de lugubere sfeer uit van de diepe Ardennen, tussen de gehuchten van drie huizen en een kerk, ver van de beroemde Waalse autowegen. Amber is weer zo'n relaas. Het is de naam van een vrouw, een oorlogsfotografe, die in Afghanistan een oog verliest. Terug thuis in de Ardennen krijgt ze zo te zien de kolder in de kop: ze praat met personages uit haar jeugd, ze praat in zichzelf, maar vooral, ze zwerft doorheen het Ardense woud, naar een bijzondere boom toe. Haar buurman Patrick is niet alleen opzichter van een dierenpark, hij speelt ook oorlog met gelijkgestemde vrienden. Als Amber hem één keer belachelijk maakt, zint de "oorlogsheld" op wraak. Bij Comes is er altijd zo'n dramatisch moment. Van dan af is de malle molen van vernieling, moord en gruwel meestal niet meer te stoppen. Gekombineerd met het grafisch talent van Comes, zijn roofvogel oog voor het detail, de zwakke plek, zijn talent om een soort woeste Ardennen te schetsen waar ik me niet gerust in zou voelen, geeft dat simpelweg weeral een zeer goed album. Kopen als Allerzielenkado!!

Minder, veel minder is de nieuwe Corto Maltese, *De Helvetiërs*. Corto is al overal geweest, maar vooral in verre en avontuurlijke oorden, middenin oorlog, ontbering en schroeiende hitte. En nu gaat ie naar de Zwitsers toe. Het duurt tot pagina 25 voor het verhaal echt van start gaat. Al die vorige bladzijden heeft Hugo Pratt nodig om uit te leggen waarom Zwitser-

land ook wel leuk is. Het lijkt wel een toeristische folder. En natuurlijk valt het verhaal niet echt tegen, uiteraard zijn de

kleuren mooi, de landschappen, de meisjes en natuurlijk is er de onderkoelde humor die eigenlijk nooit ontbreekt. Maar in essentie had dit album van Corto niet hoeven gemaakt te worden. *Nobody would have missed it.*

Idem dito voor *De Weg naar Armilia*, van Schuiten en Peeters. Het is al een poos geleden dat de twee heren nog een echt stripverhaal hebben gemaakt, om het voorzichtig uit te drukken. *De Muren van Samaris* en *De Koorts van Urbicande*, waren de laatste. Daarna zijn de grafici/architekten gaan uitfreaken met als resultaat prachtige tekeningen, en schitterende gebouwen, en ontroerende teksten, maar geen stripverhalen. De zin voor verhouding is zoek bij Schuiten en Peeters. "De Weg naar Armilia" is daar een vervelend akkurate illustratie van. Het is het geïllustreerde dagboek van een zeppelinreis, perfect in ieder detail, maar geen stripverhaal.

En voor de grieks-latinisten onder u, en in het bijzonder voor diegenen die latijn en grieks kregen van homofiele jezuïeten: Er is een verhaal van de Romeinse jongen Alex in het Grieks uitgebracht. Leuk voor in de klas. Let vooral op de pogingen van Jacques Martin om net niet teveel blote jongelingen te tekenen. Maar deze ongepaste hatelijkheid terzijde gelaten, is "Kind van Athene" natuurlijk een zeer mooi en klassiek Alex-verhaal.

Louis Van Dievel

Amber, door Comes, Wordt Vervolgd Romans, Casterman. *De Helvetiërs*, met Corto Maltese, door Hugo Pratt, Casterman. *De Weg naar Armilia*, Schuiten en Peeters, in de serie Duistere Steden Casterman. *Kind van Athene*, een Alex-verhaal, door Jacques Martin, Casterman.

ANDERE FILM

Zien en Zijn

Wie zichzelf een avondje oerdegelijke en "andere" film wil gunnen doet er goed aan het programma van "Zien en Zijn" aan te vragen.

"Zien en Zijn" is een project van de Federatie van Vlaamse erkende Culturele Centra (FeVeCC) om waardevolle films, die in het commerciële bioskopencircuit weinig of geen kans krijgen, te vertonen. Je bekijkt er deze films niet vanuit de luxueuze fauteuils van gerenommeerde bioskopenzalen maar wel vanuit de een-

voudige zitjes van één van de 16 deelnemende culturele centra. Maar je betaalt minder voor gegarandeerde kwaliteit. Niet te verwonderen als je weet dat de 9 aangeboden films door afgevaardigden van de culturele centra -cinefielen niet zo goed als occasionele filmkijkers-gekozen werden uit 26 titels. Daardoor kwam inderdaad een keuze tot stand die zeker niet extreem alternatief kan worden genoemd, evenmin als toonaangevend aan de (wan-)smaak van het brede publiek. Deze maand kan je kijken naar "I've

heard the mermaids singing" en de Canadese tekenfilm "De Cruise".

Toestanden pakt volgende week uit met een heus dossier over de niet-commerciële film in Vlaanderen. Wie in afwachting zo'n prent bekijken wil kunnen we alleen maar warm aanbevelen zijn/haar lokale Culturele Centrum te contacteren. (e.g.)

Voor meer inlichtingen over de "Zien en Zijn"-cyclus: FeVeCC, Bondgenotenstraat 52, 1190 Brussel, Tel. 02/347.27.59.

FILM

Sammy and Rosie get laid

Sammy and Rosie get laid is een frappante film. Je beseft dat hij erg goed is, maar je bent er niet van overtuigd. Het is pas nadien. "Sammy and Rosie" raakt meer gevoelige snaren dan wij op het eerste gezicht vermoeden.

De regisseur, Stephen Frears (van *My Beautiful Laundrette*), vertelt het verhaal van twee mensen (Sammy and Rosie uiteraard) die in een marollenwijk in Londen leven. Sammy is een verwesterde Pakistaanse boekhouder met een vrouw en een vriendin. Hij maakt geen onsympathieke indruk. Rosie (Frances Barber) daarentegen kon ik al niet uitstaan toen ze nog voor de Royal Shakespeare werkte. Het is één van die vrouwen waar je bij kunt dromen. Terwijl zij pourparlers afratelt bij de koffie droom je weg naar groene vlaktes waar je te paard rijdt in gezelschap van een meisje dat gewoon zwijgt. Roland Gift van de *Fine Young Cannibals* speelt als hermafrodiete neger een personage waar je geen hoogte van krijgt. Het volledige mysterie. Misschien gebruikte Frears hem alleen maar zodat Rosie er kon op los neuken (get laid). De film werpt ons abrupt in het leven van

Sammy and Rosie, een relatie op de rand van het scheermes. Relaties verlopen altijd in zes stappen: eerst wil je ze kennen, dan zoveel mogelijk samen zijn, dan zo vlug mogelijk samenwonen, na een tijdje niet meer samenwonen, dan zo weinig mogelijk samen zijn en ten lange leste probeer je ze niet meer te kennen. In een modale film zien we de eerste drie stappen. Frears toont de laatste drie. Het klevrige, wanhopige, neurotische van het begin van het einde van een relatie. De moeilijkheid om iemand te laten gaan, om afstand te doen van alle hoop dat het ooit nog goed komt, de haaruitrukkende vertwijfeling. Het getuige zijn van het failliet van de compromissen waar je eigenlijk nooit hebt achter gestaan. De unheimlichkeit om te bedenken dat je ze misschien nooit meer zult terugzien.

Omdat Stephen Frears druk in LA *Les liaisons Dangereuses* aan het filmen was, had hij in zijn plaats de acteur Ayub Khan Din gestuurd naar het Gents filmgebeuren. In de bar hadden wij het over vrouwen en vrijen. Frears zegt in de film "vrijen is wanneer een vrouw tracht te komen en daarin niet lukt, terwijl een man niet tracht te komen, wat ook niet lukt". Ik vroeg Ayub of hij ook zo'n pessimistische visie had. Hij lachte eens en zei: "Nee, nee, ik heb een uitstekende sexrelatie met mijn vriendin, ik lijk niet op mijn personage en zij lijkt niet op Rosie, godzijdank. Ik denk dat het een cliché is dat het bij een man altijd lukt en bij een vrouw zelden. Hedendaagse vrouwen hebben daar geen problemen mee." Hij dronk eens van zijn fruitsap en ging peinzend verder "tenminste dat denk ik, je weet het eigenlijk nooit echt zeker hé, als man bedoel ik."

Walter De Brouwer

Sammy and Rosie get laid is een film van Stephen Frears. De film draait eerst in Brussel in de Arenberggalerie op 19 oktober, daarna gaat hij naar Gent (Studioskoop en Antwerpen (Cartoons)).

"Een tweeluik over het leven en werk van vrouwen in de lage landen": een blik op 12 vrouwenlevens uit Vlaanderen en Nederland, indrukwekkende televisie, gemaakt door Cecil Marichal (BRT) en door Ria Groeneveld en Joost Tholens (KRO). Wie het niet zag op 3 of 10 oktober op BRT of KRO heeft pech gehad.

"Hoe gaat het met het feminisme in Nederland" vraagt Cecil Marichal aan Jolanda Aan de Stegge (redactrice van het feministische maandblad *Opzij*). Daar wil en kan Jolanda van op haar fiets niet eventjes een antwoord op geven. Op "Hoe gaat het met je?" heeft ze wel een antwoord. "Met mij gaat het uitstekend. Maar als je kijkt hoe vrouwen worden behandeld -door wettelijke regelingen, met uitkeringen, met kinderopvang, en dergelijke- dan zie je dat het met dat soort dingen slecht gaat. Dat houdt vrouwen op hun plaats. Wat dat betreft gaat het heel slecht met de vrouwen in Nederland, denk ik." Deze uitspraak is sprekend voor beide films. Men heeft de indruk dat het met de meeste vrouwen die aan het woord komen goed tot uitstekend gaat, terwijl ze zich ondertussen ten volle bewust zijn van de problemen waarin vrouwen zitten, waarin zijzelf zitten. De twee zaken worden ook duidelijk in hun onderlinge verbondenheid geformuleerd, zodat een beeld ontstaat van de wijze waarop feminisme en emancipatie leven

TELEVISIE

Vrouwen van Vlaanderen, Vrouwen in Nederland

bij "gewone" vrouwen in zeer diverse sociale omstandigheden.

Het opzet nodigt uit tot vergelijkingen tussen Vlaanderen en Nederland. Hopelijk zijn niet te veel kijkers daarop ingegaan want de verschillen zijn eindeloos. De films hebben geen vergelijkende pretenties en door het feit dat de Vlamingen de film over de Nederlandse vrouwen maakten, en omgekeerd, geraakt men in pogingen tot vergelijking niet los uit een spiraal van veronderstelde gedachten over elkaar: Vrouwen van Vlaanderen, met een bijklank van patriotisme, van parochiezalen, van stoere paarden, degelijkheid, trouw en ernst, kritisch, strijdend en georganiseerd; vrouwen in Nederland, met een bijklank van vrijheid, rechten, sociale en economische experimenten, ongeacht nationaliteit, huidskleur of seksuele voorkeur. Zijn het mijn stereotypieën? Zijn het de veronderstelde vooroordelen van Nederlanders/Vlamingen

gen waarbij de programmamakers wilden aansluiten? Zijn het dwarsdoorsneden van de Nederlandse en Vlaamse samenleving?

Ik hield van de Vlaamse vrouwen omdat de Nederlandse filmmakers de Vlaamse verzuiling niet kennen en mij dus onbevungen lieten luisteren naar deze bijzondere gewone vrouwen. Ik hield van de Nederlandse vrouwen omdat de Vlaamse filmmakers de Nederlandse reguleringen niet kennen en dus de goeie vragen stelden.

Ik hield van "vrouwen in Nederland" omdat de compositie van de film prachtig is: elk detail weerspiegelt de ruimte, de tijd en het netwerk waarin de vrouw zich beweegt. In beide films worden de vrouwen getoond in hun dagelijks leven. Eventuele man en kinderen zijn soms ook in beeld... en niet meer dan dat. Ondanks het feit dat ze deel uitmaken van de familieportretten, lijken ze niet in het centrum van deze vrouwenlevens te staan. Een uitzonderlijk perspectief.

De Standaard ging, terecht onder de indruk van Gislaine, "landbouwster" uit Avelgem naar haar op zoek. Ik zou ook willen weten hoe het met Mady, "vakbondsvrouw" uit Genk gaat. Ik zie niet elke avond op televisie een vrouw die ik nooit zal vergeten.

(mim)

De diva's van Leporello

Het gaat goed met het kleinschalig muziektheater. Jarenlang was er alleen de vegeterende Vlaamse Kameropera in Antwerpen. Dat is veranderd, mét een accentverschuiving van orkest en zang naar toneelspel. Misschien werkt hier de uitstraling van de Munt maar ook conservatoria en vooral het Europees Centrum voor Opera en Vocale Kunst (ECOV) in Alden Biesen beseffen dat oor én oog gestreeld moeten worden.

Op de ECOV-zomerschool werken oude bekenden uit het theater zoals Moshe Leiser (Generatie in de sneeuw) en Johan Heestermans (Mannen van den Dam) en als je die als co-regisseur en assistent los laat op 'Les Mamelles de Tirésias' van Francis Poulenc, komt er een prachtige en gekke voorstelling uit de bus, waarin zangers ook kunnen acteren. Jammer dat dit muziekspektakel enkel als afsluiting van de zomercursus werd gepresenteerd. Maar de afgestudeerden hebben de microbe te pakken en de meest eigenzinnigen zullen hun ideeën realiseren buiten de grote operahuizen. Zo is het lyrisch Theaterlaboratorium Leporello ontstaan.

Oggericht door afgestudeerden van het ECOV en geregisseerd door Dirk Opstaele -Lecoqschool in Parijs- zijn zij toe aan hun tweede produktie "Divabrasiva". De hyperventilerende diva's Madame Pasta en Dame Vera, Herr Kammerzänger en Maestro Cello maken het de kleder Gladys behoorlijk moeilijk tijdens de

voorbereidingen van hun optreden. De toeschouwer ziet en hoort geëxalteerde diva's die huilen, gorgelen, snoepen, schreeuwen en het ergst van al, hun stem opwarmen. Het klinkt een beetje als een orkest dat de instrumenten stemt maar deze diva's blijven niet stilzitten. Ze lopen opgewonden rond, zeulen met koffers, worden met water besprenkeld en vertellen wilde verhalen terwijl ze worden aangekleed. Maar de trouwe toewijding van Gladys, een aalvlugge Zwitser, is onvoorstelbaar groot: "Madame haben gerufen?" Alles gaat met een euforische vaart in dit muzikale gekkenhuis, waar ook de waterketel een deuntje meefluit. Men kan het onmogelijk bijhouden.

Aan de piano brengt muzikaal leider Koen Kessels stilaan structuur in de cacafonie. Hortend en stotend komen flarden aria's en andere muzikale verwijzingen uit de vertroetelde kelen. Mozarts "Cosi fan tutte" klinkt al heel aardig, het hele stuk zit vol muzikale verwijzingen. Een deel van de muziek werd geschreven door Jan Emmery. Van de oorspronkelijke Lepo-

rello-groep is nu ook Judith Vindevogel, die zo schitterde in de eerste produktie "Herz und Schmerz", op de solotoer en zij pakt binnenkort in het Gentse Nieuwpoorttheater uit met "Mignon of de verloren onschuld" (9/12).

Maar er is meer in muziektheaterland. VZW Transparant, ontstaan uit frustraties bij de Vlaamse Kameropera, heeft onder regisseur Peter Jonckheer al prachtige pareltjes van vocale en vooral theatrale kunst laten zien. Denkend aan "Bastien en Bastienne" van Mozart, en aan de frisse en speelse chinoiserie "Le Cinesi" van Von Glück kan men zich afvragen waarom deze produkties slechts op enkele plaatsen in het land te zien zijn geweest. De groep is nu op een beperkte tournee met "The Turn of Screw" van Benjamin Britten (14/10 in de Turnhoutse Warande). Persoonlijker en orginelier is het moderne werk van Jan Panik die met zijn "Caligari" het afgelopen seizoen indruk maakte. In Gent is er natuurlijk al enkele jaren een nieuwe muziektheatercultuur door de komische opera's van het duo Arne Siereus - Johan de Smet ("Het rattenkasteel" en "Liefde voor de drie manen"). Het is wachten op nieuw werk van dit duo.

Eddie Vaes

"Divabrasiva" door Leporello kan men nog gaan bekijken en beluisteren in Kortrijk (Limelight 13/10, 25 en 26/11), Aalst (De Werf 21/10), Tielt (27/10), Maaseik (28/10) en diverse andere steden.

BOEK

Alles moet weg

Het romandebuut van Lanoye beantwoordt aan de verwachtingen. Het is een snel verhaal, verzorgd geschreven, over de naïviteit en de verwaandheid van studentenidealen en de ijdelheid van een zinloos leven waarin we gedurig geconfronteerd worden met de onontkoombaarheid ervan. De onmacht tegenover het verlies is bij Lanoye een creatieve kracht geworden.

Het derde en het vierde deel maken de roman sterk. Hier werkt de auteur vooral met een grillig, alternerend schema van poëzie, retoriek en proza. Vooral de overgang naar de zesde brief aan Soo, waar het vertelperspektief plots ontploft van "hij" naar "ik" vond ik subliem. De fantasie van Lanoye is grenzeloos. Het korte droomfragment van de ganzen met hun poten vastgemaakt aan roosters, mais gevoed door een trechter in hun bek, hun zij opengesneden, de gezwollen lever eruit waar men alle dagen stukken van snijdt om ganzeleverpastei te maken,

wordt een hersenspoek. Ook de correspondenties tussen koopmanschap en liefde zijn mooie aforismen: "kooplust is als begeerte. Hoe kleiner de afstand, des te groter wordt het verlangen. Maar als de afstand nul wordt, stopt het begeren. Aanbidder en afgod vallen samen. In het beste geval treedt bevrediging op. Couranter zijn: ontgoocheling en verveling." De summere sexscènes in het boek worden heel teder beschreven alsof de auteur onbewust naar een ander, meer ingetogen register van de taal grijpt vol met reine en onbevleete woorden. De suggestie wordt beoëiend, gevoelens worden geïnvoerd, niet beschreven.

Van fratsen is er niet veel te merken in het boek. Daarin verschilt de vertelpersoon van het commercieel imago van Lanoye. Op de persconferentie bijvoorbeeld had Lanoye een dubbelganger in dienst genomen om met de drankjes rond te

gaan. Die kwam zo overtuigend over dat collega-auteur Frans Denissen al een half uur met hem stond te praten tot Tom voorbij kwam en "dag Frans" zei. Toen ik het boek begon te lezen, was ik teleurgesteld. Het had de geur van een eenvoudige picaro. Eens de eerste zestig bladzijden voorbij werd ik al beschaamd om het initieel voorgevoel van flater. Naar het einde toe kon ik mij niet meer herinneren wat mij toen tot die misrekening had aangezet. Onze opinie over dingen wordt door drie factoren bepaald: op welk tijdstip van de dag men er ons vragen over stelt, wat er in het voorgaande uur is gebeurd en hoeveel we, op het tijdstip van de vraag, al gedronken hebben. Ik was beginnen lezen om negen uur 's morgens. Wat wil je?

Ik kwam dus tot de volgende conclusie: critici die het boek modaal vinden, hebben maar de zestig eerste bladzijden gelezen voor de middag.

Walter De Brouwer

BOEKENWEEK BOEKENBEURS

1 t/m 13 november (10 tot 18 u.)

BOUWCENTRUM
Antwerpen

DUBBEL BOEKENWEEKGESCHENK:

- novelle "De eerste steen"
door MONIKA VAN PAEMEL

plus

- **"BOEK IN VLAANDEREN '88-'89"**
(350 pag. boekeninformatie)

GRATIS bij aankoop van 500 F boeken
(tijdens de "Boekenweek" in de
erkende boekhandel).

Ons dichte Belgische kabelnet wordt verbonden met satellietontvangst en we kunnen op z'n Amerikaans kijken : 24 uur op 24 naar het bewegende behang. Zo'n 30 kanalen krijgen we binnenkort in onze beeldbuis gepropt. De overzichtsmozaïeken van de kabelmaatschappijen moeten dan wel uit erg kleine beeldjes worden samengesteld...

Echt nieuw is dat allemaal niet. Het is gewoon méér en vooral meer van hetzelfde.

Een ander aspect van nieuwe media schijnt het blijvende (of herwonnen) belang van het woord te zijn. Naast het kabaal over beeldcultuur zijn er elektronische media die met behulp van tekst en grafische symbolen het woord als informatiedrager een nieuw gewicht geven.

Een elite-medium ?

Sinds 1986 heeft de RTT een openbaar videotex netwerk. Voor het gebruik ervan is vereist dat zowel de dienst aanbieder als de raadpleger zijn aangesloten op dat net. Er zijn abonnements- of toegangsgelden te betalen en tijdseenheden van een verbinding. Men dient te beschikken over een (door de RTT goedgekeurde) videotex terminal of een PC met de nodige hard- en software uitbreidingen. De diensten die worden aangeboden bestaan uit de mogelijkheid tot raadpleging van diverse gegevensbanken (reizen, financies, pers-radio, transport, automobiel, ...) of behelzen elektronische post. De RTT voorziet hiertoe speciale lijnen en knooppunten waardoor men steeds aan lokaal tarief belt. Eigenlijk zorgt de RTT voor een elektronische autostrade waarover door derden gereden kan worden. Men betaalt tolgeld. Bepaalde informatie is publiek te raadplegen, andere informatie dient enkel een besloten gebruikersgroep. In maart 1988 telde de RTT ongeveer 2900 gebruikers van dit videotexnet, bijna uitsluitend uit de zakelijke wereld.

Een massamedium ?

Teletekst daarentegen is een echt massamedium aan het worden. De kijker kan kiezen uit enkele honderden pagina's of beter : "schermen" (op één scherm staat maximaal een tiende van bijvoorbeeld een krantenpagina). Teletekst-informatie kan uiteraard steeds sneller worden bijgewerkt dan informatie bij een geschreven

MEDIA

Nieuwe Media : van elitair naar populair ?

Kenmerkend voor het verschijnsel "Nieuwe Media" in ons land is de schaalvergroting, de internationalisering en de commercialisering van het oude medium Televisie. Nieuwe kanalen voor communicatie zijn in volle ontwikkeling. Worden het ook kanalen voor een maatschappelijk relevante discussie ?

krant. In Vlaanderen zijn er momenteel ongeveer 300.000 TV-toestellen met een teletekst decoder. Uit kijkonderzoek blijkt echter dat veel decoderbezitters er nog niet zo goed mee kunnen en het teletekst aanbod bijgevolg slechts minimaal benut wordt. Ook blijkt het krantengebruik bij het teletekst-publiek te dalen. Al bij al ligt de "elektronische gazet" qua gebruiksmogelijkheden in het verlengde van de oude geschreven pers. Niet echt nieuw dus.

Zo'n 10% van de Vlaamse huishoudens bezit een home- of personal computer. Dat is een relatief introvert medium (op de statussymboliek na dan) dat zich tot de enkelvoudige gebruiker richt met zakelijke mogelijkheden (tekstverwerking, rekenwerk, bestandsbeheer), ludieke (spel'tjes), creatieve (tekenen) en educatieve. Deze homecomputer wordt door de industrie ingeschat als een belangrijke groeiemarkt, ook voor randapparatuur.

Een dergelijk randapparaat is de modem. Dit stelt de microcomputergebruiker in staat om in verbinding te treden met een andere computer en/of computergebruiker via het normale openbare telefoonnet. Zoals bij de Aziatische massa-export van

telefoon toestelletjes zijn er relatief goedkope (en door de RTT niet goedgekeurde) modems te koop. Programmatuur om dit te sturen vindt men gratis in wat heet het "public domain" gebied.

In de marge van de nieuwe media

Op deze wijze ontstonden er kernen van kleinschalige computercommunicatie. De voornaamste initiatiefnemers zijn te vinden bij de computerhobbyisten. Centra van deze elektronische communicatie zijn de Bulletin Board Systems (BBS). In Vlaanderen zijn er reeds een twintigtal, in Nederland een veelvoud daarvan. Meestal opgericht door een lokale afdeling van de HCC (Hobby Computer Club: de "federatie" van Vlaamse computerclubs) of door een particuliere geïnteresseerde, maken ze deel uit van een nationaal en internationaal netwerk. 's Nachts, in de stille uurtjes, wordt tussen die computers geautomatiseerd informatie uitgewisseld. In Vlaanderen wordt het aantal gebruikers geschat tussen de 500 en 1000. Het aantal is moeilijk te achterhalen want alles gebeurt particulier en ongecontroleerd.

Een BBS is eigenlijk de kruising tussen elektronische post en een elektronisch tijdschrift. Men verstuurt en ontvangt (al of niet "private") berichten, lokaal, nationaal of internationaal. Er staan "redactionele" artikels in en er zijn lezersbijdragen waarop kan worden gereageerd. Typisch is een BBS ingedeeld in een "boodschapsgebied" en een "bestandsgebied". In het boodschapsgebied zijn er hoofdstukken of indelingen die bepaalde thema's omvatten. Die kunnen zowel gaan over computertechnische onderwerpen als over maatschappelijke of culturele. We ontdekten reeds de boodschapsgebieden "Greenpeace", "Welzijnswerk", "Science Fiction", ... De voertaal is Nederlands of bij internationale "Echomail" Engels.

Hier ontstaat een nieuwe communicatievorm die interactiviteit en discussie als uitgangspunt heeft, een elektronisch tekstmedium dat van de grond komt vanuit de gebruikers zelf, zonder de minste overheidsinmenging. Misschien wordt Toestanden ooit op deze wijze elektronisch beschikbaar. Wie wil sponsor worden ?

John Goubin

DOSSIER

Wetenschapsbeleid

een Belgisch lappendeken

Voor de tweede wereldoorlog, toen de dieren konden spreken, hadden we geen speciale behoefte aan een wetenschapsbeleid. Men benoemde professoren, gaf ze assistenten, administratief en technisch personeel en een zekere infrastructuur. De professoren schreven cursussen die ze voor betrekkelijk weinig studenten van jaar tot jaar voorlazen. Daarnaast deden ze aan wetenschap. Drie belangrijke verschuivingen hebben daar verandering in gebracht. Een eerste verschuiving is in de richting van de rechtstreekse betrokkenheid van de exacte en toegepaste wetenschappen in het economische productieproces. Daar

waar de grondvesten van de industriële omwenteling in de bedrijven werden gelegd, houden de belangrijkste bedrijven nu voortdurend de wetenschappelijke instellingen en publicaties in het oog. Een tweede verschuiving is de ongelooflijke stijging van de onkosten van het wetenschappelijk onderzoek, voornamelijk ten gevolge van de invoering van zeer gesofistikeerde apparatuur. Een derde verschuiving is de expansie van de universiteiten als onderwijsinstellingen, de enorme toename van het aantal studenten en de pogingen vanwege de financierende overheid om dit onderwijs zo goedkoop mogelijk te houden.

Zoeken naar een stukje van een mogelijk beleid -

Het is u wellicht bekend: het gaat slecht, zéér slecht met het wetenschappelijk onderzoek in België. Niet dat de kwaliteit te wensen zou laten, maar de kwantiteit. Herhaaldelijk reeds heeft de Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid in haar publikaties aangetoond dat de wetenschappelijke onderontwikkeling in ons land veld wint. In 1987 werd 0.53% van het BNP besteed aan wetenschappelijk onderzoek, een cijfer dat voor een geïndustrialiseerd land ronduit bescheiden is. Rectoren, professoren en vorsers luiden dan ook herhaaldelijk de alarmbel, daarin bijgestaan door politici, drukingsgroepen en zelfs patronale organisaties. Kortom, iedereen lijkt voor méér Belgisch onderzoek gewonnen te zijn. Dit doet natuurlijk een aantal vragen rijzen zoals: waarom is dat zo? (toch niet vanuit de diepe behoefte de fundamentele kennis

te willen uitbreiden zeker) en wat voor soort onderzoek wordt er wel en niet als 'levensnoodzakelijk' voor de toekomst van België gezien.

De context

Het antwoord op die vragen veronderstelt even stil te staan bij een aantal economische factoren die een weerslag hebben op de rol van wetenschappen in de maatschappij. Het is welgekend dat wetenschappelijk onderzoek in toenemende mate ingeschakeld wordt in de industriële ontwikkeling en in overheidstaken (met name vooral in de militaire research). Men kan dan ook stellen dat de wetenschappelijke en technische know-how

een volwaardige produktiefactor is geworden, naast arbeid en kapitaal, zowel in het zoeken naar een steeds efficiëntere industriële innovatie, als in het speurwerk naar nieuwe industriële innovaties, speelt de wetenschappelijke "know-how" een fundamentele rol. Het is dan ook gerechtvaardigd om van een verwetenschappelijking van het industriële proces te spreken. Deze ontwikkeling heeft geleid tot het ontstaan van een reeks parallelle onderzoekscircuits. Naast de sinds lang bestaande universiteiten (ooit opgericht omdat deze een aantal condities voor wetenschapsbeoefening konden vrijwaren zoals vrijheid van woord en van publikatie) zijn er twee andere types van onderzoeksinstituten gecreëerd: (a) de militaire onderzoekslaboratoria, gefinancierd door de Staat en in hoofdorde gericht op het ontwikkelen van wapens en (b) de industriële onderzoekslaboratoria, gefinancierd door de privé-sector en gericht op productontwikkeling. Beide types van

België boert achteruit terwijl Europa erop vooruit gaat

onderzoekinstellingen zijn nauw met elkaar verbonden. De militaire industrie speelt dan ook een zeer grote rol in de kapitalistische economie. Het is trouwens op dat vlak dat het SDI-plan (Star Wars) van Reagan dient gezien te worden.

Om begrijpelijke redenen tracht de industrie haar kosten voor onderzoek zoveel mogelijk op de staat af te wentelen. Dit kan gebeuren door in te stappen in militaire onderzoeksprogramma's (militair onderzoek levert immers 'spin off' die industrieel bruikbaar is) of door goedkoop beroep te kunnen doen op universitaire labo's. We stellen dan ook vast dat universiteiten en bedrijven steeds nauwer met elkaar samenwerken. Dit is niet altijd zo geweest. Bij de toenemende verwetenschappelijking van de produktie zijn de universiteiten lange tijd buitestaanders geweest. De economische groei na de tweede wereldoorlog had immers tot gevolg dat de financiering van de universiteiten weinig problemen stelde. Bovendien nam de vraag naar hooggespecialiseerde arbeidskrachten (kaders) toe zodat ook de industrie belangen had in het universitair onderwijs. Geleidelijk aan is de overheidsfinanciering aan universiteiten echter terug gaan lopen. Reeds in 1969 verklaarde de toenmalige Minister voor Wetenschapsbeleid, Theo Lefèvre, dat de universiteiten te veel en de industrie te weinig onderzoeksgeld krijgen: "Er is een frappant overwicht van kredieten die rechtsreeks of onrechtsreeks bestemd zijn voor de universiteiten of andere hogere onderzoekinstellingen: namelijk 60% van het totaal. Dit terwijl slechts 25% is voorbehouden voor technologisch onderzoek en voor internationale projecten. Dit gebrek aan evenwicht verontrust ons. In België heeft het technologisch onderzoek de omvang, noch de oriëntatie aangenomen die vereist is om de nodige diepgaande veranderingen teweeg te brengen in de economie en de samenleving".

Een goed decennium later is de situatie totaal anders: de totale uitgave voor onderzoek aan de universiteiten bedroeg in 1983 12.4 miljard. Aan de industriële onderzoekscentra werd in dat zelfde jaar 41.6 miljard uitgegeven. Sinds 1969 is de staat dus gevoelig meer technologisch

Wanneer men spreekt over het wetenschappelijk onderzoek in een land, worden drie zaken bedoeld. Er is het privé-onderzoek, uitgevoerd en betaald door de ondernemingen. Er is het openbaar onderzoek met voor iedereen toegankelijke resultaten, meestal betaald door de overheid. En er is tenslotte het geheim militair onderzoek, eveneens betaald door de overheid.

Vergelijkingen tussen verschillende landen maken, is zeer moeilijk. Om geldig te zijn, moeten ze op dezelfde manier berekend worden. Dit is niet het geval. De Amerikaanse regering bijvoorbeeld, publiceert de begrotingen voor militair wetenschappelijk onderzoek. De Britse regering daarentegen, doet er ultra geheim over. Het aandeel van het militair onderzoek in de algemene cijfers is dus soms

heel moeilijk te achterhalen.

Ondanks alle problemen met dergelijke vergelijkingen is er echter zo'n radicaal verschil tussen België en de andere Europese landen dat de bijzondere toestand van dit land onmiskenbaar is.

Dit verschil komt tot uiting in de vergelijking van de groei van de uitgaven voor wetenschappelijk onderzoek (privé en openbaar) over een periode van 10 jaar (1975-1985) in de verschillende lidstaten van de Europese Gemeenschap. Alle lidstaten gaven gemiddeld méér uit aan wetenschappelijk onderzoek van jaar tot jaar over die periode. Alleen België verstreekte gemiddeld minder geld (iets onder min 2%, terwijl het Europese gemiddelde iets boven 2% ligt). Niet enkel de Voerstreek maakt ons uniek.

(fw)

onderzoek gaan financieren. Tegelijkertijd werd de toelage aan de universiteiten beknot. In augustus 1972 werd een pakket maatregelen genomen door de ministers Claes en Hurez. In dat pakket zat de vermindering van de steun aan hulpbehoevende studenten, de inkrimping van de begrotingen voor zuiver wetenschappelijk onderzoek en de beperking van het aantal buitenlandse gesubsidieerde studenten. Nadien volgden andere maatregelen waarbij vooral de onderwijsfunctie en de sociale sector van de universiteiten gevisieerd werden: de omzendbrieven De Croo-Humblert van 9 augustus 1976, de programmawet 1977/78 (verhoging inschrijvingsgelden tot 10 000 BF), de voorstellen De Bondt voor de sociale sector in 1981/82, de volmachtsbesluiten van Coens...

Als gevolg van deze en vele andere besparingsmaatregelen zijn de universiteiten zich steeds meer tot de industrie gaan wenden om extra financiële middelen te bekomen. Wat voor de universiteiten meer en meer broodnodig wordt (wat niets afdoet aan het wetenschappelijke belang van heel wat samenwerkingen), is voor de industrie vooral een middel om relatief goedkoop (de investeringskosten worden door de universiteit gedragen) en flexibel onderzoek (de promotor kan zich bij onvoldoende rentabiliteit makkelijk terugtrekken en elders projecten starten) te bekomen.

De inschakeling van universitair onderzoek in het eerder beschreven proces van verwetenschappelijking van de produktiefactoren heeft enorme implicaties op de financiering van de universiteiten: toegepast onderzoek krijgt meer middelen dan fundamenteel onderzoek en natuurwetenschappelijk onderzoek krijgt meer middelen dan menswetenschappelijk onderzoek. Ter illustratie: tijdens het academiejaar 1985-1986 had het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (NFWO) 121 aangestelde navorsers in functie. Slechts 12 daarvan

De overheid is de oorzaak van de achteruitgang

Wij weten dat België een achteruitgang in de wetenschappelijke uitgaven kende in de periode 1975-1985 terwijl de andere Europese landen hun uitgaven verhoogden.

Verder is het bekend dat in dezelfde periode de uitgaven voor wetenschappelijk onderzoek van de privé-sector vrijwel gelijke tred hielden met de algemene economische toestand. De achteruitgang was dus in hoofdzaak te wijten aan een belangrijke vermindering van de uitgaven in de openbare sector. We mogen aannemen dat het militair wetenschappelijk onderzoek ook niet direct getroffen werd. De achteruitgang situeert zich dus bijna uitsluitend tot het domein van het "echt" openbaar wetenschappelijk onderzoek, dat voor 90% aan de universiteiten plaats vindt.

Hoeft het onderstreept dat dit in geen

geval het resultaat was van een beslissing op het vlak van het wetenschapsbeleid? Deze afbraak van het onderzoek was het resultaat van twee tendenzen die in feite buiten de wetenschap stonden. Enerzijds begon de overheid de subsidiëring van het hoger onderwijs terug te schroeven na de periode van universitaire expansie en de ontdubbeling van de Leuvense en de Brusselse universiteiten. Anderzijds voerde de overheid vanaf 1975 een verwoede politiek van besnoeiingen in de openbare sector.

Wanneer men het mes in het wetenschappelijk onderzoek zet, is het onmiddellijk resultaat veel minder opvallend dan bij de spoorwegen of de post, bijvoorbeeld, maar het is er toch. De wetenschap in België werd als het ware stiekem afgebouwd.

(fw)

(9.9%) voeren onderzoek uit op menswetenschappelijk terrein. Onder hen bevindt zich geen enkele socioloog, econoom of jurist! En om het aantal van 121 in perspektief te zetten: in 1979 waren er in België 19.239 vorsers actief in industriële onderzoekscentra. De roep om méér onderzoek die overal weerklinkt is vaak slechts een zeer eenzijdige roep en vooral de sociale wetenschappen worden stiefmoederlijk behandeld of zelfs helemaal vergeten. Dit mag bijvoorbeeld blijken uit een door het departement Wetenschapsbeleid gepubliceerde brochure 'Wetenschapsbeleid; doelstellingen en instrumenten' waarin de Diensten voor Programmatie van het Wetenschapsbeleid zichzelf voorstellen en waarin er uitsluitend over technologisch onderzoek gesproken wordt.

Nog erger kan natuurlijk ook, zoals onderstaand commentaar bij het budget 1982 van de Reagan-administratie: "steun aan de gedrags-, sociale of economische wetenschappen wordt significant beperkt aangezien deze steun van relatief weinig belang is voor de economie in vergelijking met de natuurwetenschappen".

Het recent verleden

Het huidige ongenoegen inzake de financiering van het Belgisch wetenschappelijk onderzoek is dus in ruime mate afhankelijk van de hierboven geschetste context. En eigenlijk is de roep om meer geld (zij het dan meer geld voor een bepaald soort onderzoek) al een tijdje aanwezig, met als resultaat een reeks pleisters en goedbedoelde initiatieven.

Reeds einde de jaren zestig bleek dat bijvoorbeeld de kosten voor spits-onderzoek op het vlak van de moleculaire biologie en andere disciplines de budgetten van het NFWO ruimschoots overstegen. In 1970 startte de toenmalige Eerste Minister, Theo Lefèvre, dan ook een speciaal fonds, de zogenaamde 'geconcentreerde acties'.

Deze "geconcentreerde acties" werden zeer selectief toegekend. Zo vormden zij één van de eerste pogingen om het principe van de "superlabo's" (doorgaans nu "centres of excellence" genoemd) in de Belgische wetenschappelijke politiek te introduceren. De erkende projecten konden op een betoelaging rekenen van maximaal 10 miljoen BF per jaar en een betoelagingsduur van vijf jaar. Zo werden er effectief een aantal "superlabo's" in bepaalde spitstechnologische onderzoeksvelden versterkt. Wanneer de geconcentreerde acties dan in de jaren 80 werden afgebouwd, moesten deze diensten hun financiering elders zoeken. Omdat het juist om de disciplines ging die het best in de markt lagen (moleculaire biologie, micro-elektronica), was er geen dramatische weerslag.

Maar de economische recessie, en de typisch Belgische politiek van evenwichten, heeft ertoe geleid dat de staatsteun aan onderzoek geen gelijke tred hield met de steun geleverd in onze buurlanden. In 1983 adviseerde de Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid (NRWB.) in een alarmerend rapport om een *expansiebeleid* te voeren gericht op het ontwikkelen van de onderzoeksfunctie van de universiteiten. De voorzitter van de NRW., Prof. Dr. R. Van Geen, aarzelde daarbij niet om te stellen dat de bijdrage van de wetenschap doorslaggevend zal zijn in de beheersing van de toekomst van het land. Opvallend aan dat rapport was ook de ruime aandacht voor menswetenschappelijk onderzoek. De regering Martens V bleek gevoelig voor het gestelde probleem van de wetenschappelijke ontwikkeling en besliste een inhaalplan goed te keuren dat de naam draagt van zijn promotor (Maystadt). Het plan Maystadt koesterde de ambitie om het totaalbedrag aan investeringen in het wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling, een bedrag dat 75 miljard BF bedroeg in 1985, op te drijven tot 114 miljard in 1990. Deze verhoging zou voor 16 miljard door de staat gedragen worden en voor 23 miljard door de privé-sector.

Een onderdeel van het plan Maystadt was een begroting van 900 miljoen om plaats te maken voor jonge vorsers op de univer-

siteit. Dit was nodig geworden omdat de financiering van de universiteiten en van de "traditionele" wetenschappelijke fondsen zodanig aan banden was gelegd dat er gewoon geen plaats meer was voor jonge afgestudeerden. Elke plaats in het Maystadt-plan was in principe voor drie jaar maar indien de universiteit binnen die drie jaar de betrokkene naar de industrie zou kunnen overhevelen, had ze het recht om iemand anders aan te nemen voor een nieuwe periode van drie jaar. Uiteindelijk is zelfs dit deel van het Maystadt-plan nooit volledig uitgevoerd. Het plan Maystadt in zijn geheel is grotendeels bij verklaringen gebleven.

Met de komst van Verhofstadt is vervolgens een "beleid" in de andere richting begonnen: het overheidsbudget voor wetenschap daalde! Daar waar onder Maystadt de begroting 1985 voor het NFWO (+ de geassocieerde fondsen en nationale programma's) een uitgave van 4756 miljoen BF bedroeg, is in 1986 en 1987 telkens slechts 4691 miljoen uitgegeven, een vermindering van 6%. Toch beweerden Verhofstadt en zijn staatssecretaris Bril dat ze het fundamenteel onderzoek in België wensten te versterken.

Deze opeenvolging van korte-termijninitiatieven, die het eigenlijk gebrek aan wetenschapsbeleid moesten trachten bij te sturen, verklaart waarom de begrotingsplannen van de huidige staatssecretaris Colla op een massale afwachterende houding kunnen rekenen in wetenschappelijke kringen.

De problemen

Het meest voor de hand liggende probleem blijft hetzelfde: er is niet genoeg geld. Er is in verband hiermee niet enkel het feit dat de Belgische begroting voor wetenschappelijk onderzoek beduidend onder dat van de andere landen ligt, maar ook de weerslag hiervan op de algemene omstandigheden waarin in België aan wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan.

Om een aantal redenen houdt België aan het principe van de vrije toegang tot (het eerste jaar van) de universiteit. De verzuiling van ons onderwijs, bijvoorbeeld, maakt het moeilijker dan in

Focus Research : de wetenschap verdedigt zich

Na tien jaar afbouw van het wetenschappelijk onderzoek in België kwam er dan toch reactie van de betrokken kringen. Eerst waren er rapporten van de Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid die de toestand aanklaagden. Bedoeld voor de overheid, verdwenen deze rapporten ergens in een la. Maar voor de betrokken wetenschappers leverden ze het bewijs van wat men duidelijk aanvoelde maar nog niet kon aantonen.

Dan waren er discussies over de oprichting van een drukingsgroep die "Focus Research" zou heten. In december van vorig jaar werd dan een nationale vergadering gehouden met een 150-tal mensen uit het wetenschappelijk onderzoek. Die nationale vergadering keurde drie krachtlijnen goed :

-contact zoeken met het grote publiek om de problemen kenbaar te maken;

-contacten tot stand brengen tussen de wetenschappelijke wereld en politieke kringen;

-contacten bevorderen binnen de wereld van het wetenschappelijk onderzoek.

De eerste krachtlijn resulteerde in de opmerkelijke publiciteitscampagne "Onze vorsers vertrekken : kanker blijft". Dezelfde nationale vergadering formuleerde ook drie "voorstellen":

-het optrekken van de staatsuitgaven voor wetenschappelijk onderzoek tot 1% van het bruto binnenlands produkt;

-de invoering van een echt wetenschapsbeleid;

-maatregelen om het vertrek van onze vorsers naar het buitenland tegen te gaan.

Adres van Focus Research :

Krijgskundestraat 33, 1160 Brussel

Telefoon 02/647 76 21

wijsopdracht veel zwaarder dan in het buitenland. Onze vorsers vertrekken en er is meer dan één soort kanker die blijft.

Ten overstaan van dit fundamenteel probleem hebben opeenvolgende regeringen slechts één (tweedehands) idee naar voren weten te schuiven: laat de industrie het wetenschappelijk onderzoek betalen. De ervaring wijst echter ondubbelzinnig op het feit dat het privé-kapitaal in België niet bereid is om het onderzoek te financieren. Toch hamert men al zo lang en zo hard op het idee dat de klemtoon in het wetenschappelijk onderzoek is komen te liggen op die gebieden waarvan men denkt dat ze de industrie zouden kunnen interesseren indien er toch nog een kleine duw in de goeie richting kwam. Wat er in België voor wetenschapsbeleid doorgaat, is niets anders dan een reeks pogingen om deze illusoire kleine duw te geven in de richting van de industrie. Inmiddels wordt het fundamenteel onderzoek in de hoek gedruimd, worden de menswetenschappen afgebouwd en gaat het privé-kapitaal verder zijn gewone gang.

Luk Van Langenhove
Frank Winter

andere landen om een eenvormig nationaal examen voor het secundair onderwijs in te voeren. dit principe van de vrije toegang tot hogere studies wordt dus geëerbiedigd, maar de staat probeert nu al bijna twintig jaar om de kostprijs hiervan terug te schroeven. Vanaf de financieringswet van 1971 werd de toelage aan de universiteiten steeds meer aan banden gelegd, terwijl de druk op de universiteiten om zoveel studenten aan te trekken, bleef doorwerken (het aantal studenten is nog steeds de enige basis waarop de universiteiten worden gefinancierd).

In die omstandigheden werd het wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten steeds meer in het nauw gedreven. Voor het betrokken personeel zijn de wedden lager, de uitrusting beperkter, de werkzekerheid slechter en hun onder-

KRONIEK

Een nieuwe beleidsploeg in het Stuc

In de wonderlijke wereld van de podiumkunsten is het *Stuc* een begrip. Of beter nog: in Leuven is het *Stuc* op zijn eentje de wonderlijke wereld van de podiumkunsten. Sinds het kunstcentrum in 1977 als v.z.w. opgericht werd uit de zogenaamde *Kultuurraad* van de overkoepelende, van de K.U. Leuven onafhankelijke studentenorganisatie (A.S.R.), ontwikkelde het *Stuc* zich begin jaren tachtig tot een broeinest van jong, spannend theater, dans en in mindere mate video. Samen met onder andere de *Gentse Vooruit*, *De Warande* (Turnhout), de *Beursschouwburg* (Brussel), *Lime-light* in Kortrijk en later ook *deSingel* (Antwerpen) en het *Nieuwpoorttheater* in Gent vormde het *Stuc* een circuit van receptieve ruimten, die onder andere de toen opkomende, Vlaamse generatie theater- en dansmakers zoals Jan Decorte, Jan Fabre, Anne Teresa De Keersmaecker en het Epigonentheater uitnodigden en hen hielp het hoofd boven water te houden. Door haar programmatie was en is ze zonder twijfel nog altijd een levend alternatief voor de lauwe van de plaatselijke *Stadsschouwburg* of amateurkringen, weg van de platte consumptie die ter stede cultuur heet. Door het organiseren van cursussen en workshops bijvoorbeeld heeft het *Stuc* getracht dit eenrichtingsverkeer tussen kunstenaar en publiek te doorbreken. Bovendien heeft de didactische pijler van het centrum de basis gevormd om met cursisten huisproducties op te zetten. Paul Peyskens bijvoorbeeld was zowel de docent van de theatercursus, als de regisseur van de eerste *Stuc*-producties. Het *winning team* dat het genoemde beleid tijdens de eerste helft van de jaren tachtig verrijfde en tot bloei bracht, waren dansverantwoordelijke Michel Uytterhoeven en theaterprogram-

Het stuk is niks voor ons, dat is veel te moeilijk

In Leuven staat een cultureel studentencentrum dat zijn pappenheimers niet wil animeren of bezighouden. Het noemt zich zonder valse bescheidenheid een werkplaats voor kunst.

HET STUC:

mator Theo Van Rompay. Beiden trokken zich eind 1986 uit het beleid van het *Stuc* terug. Een nieuwe ploeg kreeg na een jaar en half een onvoldoende van de raad van beheer en werd de laan uitgestuurd.

Intentie

De artistieke leiding van het *Stuc* werd per 1 augustus overgenomen door theaterwetenschapper Mark Deputter die zich over theater en dans ontfermt en door Dirk De Wit, zelf ooit de bezielende kracht achter de filmprogrammatie van het *Leuvense Film*, die film en video voor zijn rekening neemt. Op de tweede verdieping van het *Stuc*-gebouw hadden we een gesprek over verleden en nabije toekomst van een receptief-productief centrum dat onlangs door de Vlaamse regering finan-

cieel werd erkend.

Mijn indruk dat het *Stuc* de laatste jaren aan uitstraling in en buiten Vlaanderen ingeboet heeft, wordt zowel bevestigd als gecorrigeerd door Mark Deputter. "Ik weet niet in hoeverre dat het klopt met de realiteit, maar het beeld van vroeger is: in het *Stuc* kwam alles wat nieuw was. Hier moest iedereen komen kijken. Het was *The place to be*. Er zal wel iets van aan zijn, maar die functie is langzaam verdwenen. Het is verheugend om te zien dat in tien jaar tijd andere centra zijn opgekomen, zoals bijvoorbeeld het *Nieuwpoorttheater* of *de Singel* die een andere functie heeft gekregen. Bovendien is het aanbod gegroeid. Het waren oorspronkelijk slechts enkelen, het is een beweging geworden die zich voortgezet heeft."

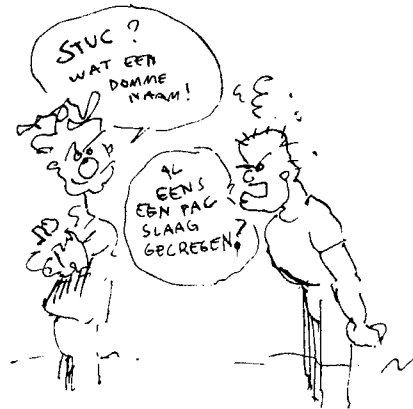
Op de persconferentie van het nieuwe *bewind* op 6 september jongstleden werd "een gevoelige uitbreiding van de film/videopijler" aangekondigd. Dirk De Wit kan de teleurstelling over vroegere filmprogrammatie niet verstoppen: "Die is nog nooit fatsoenlijk geweest. Af en toe werd er een filmproject of een filmreeks georganiseerd maar van een continue, doordachte filmprogrammatie was er geen sprake. Ik wil niet alleen nieuwe films naar hier halen die in België geen distributeur vinden, maar ook films die sporadisch verdeeld worden. Zo wil ik bijvoorbeeld de films van Eric Rohmer programmeren. Ook al is *Le rayon vert* door de *Studio* (*het bioscoopcomplex van Leuven*, nvdr.) toevallig vertoond, het is een bewuste keuze om de film in de juiste context te tonen. De films verdienen het om ze in een breder kader te plaatsen zodat ze een zekere continuïteit krijgen. Anderzijds is het nieuwe, het pure experimenteren niet hetgene waar mijn aandacht naar uitgaat. De tijd van het experi-

ment is voorbij. Ik wil er in de eerste plaats naar streven films te tonen die een schitterende kijkervaring opwekken."

Demonstratie

Wat de criteria om een theater- en dansprogramma op te stellen betreft, treedt Mark Deputter zijn collega bij: "Voor theater en dans vind ik het heel moeilijk en ook ongezonder a priori zwaartepunten uit te stippelen. Je zou bijvoorbeeld kunnen voorstellen: dit jaar willen we bewerkingen van grote klassiekers brengen. En dan zie je een week later een prachtige productie die dat absoluut niet is. Dat kunnen we dan niet programmeren omdat het niet het vooropgesteld criterium volgt. Er is natuurlijk ook een risico als je je alleen door goede kijkervaringen laat leiden, want je kan van de ene productie naar de andere lopen zonder dat er een lijn in komt. Je vertrouwt er blindelings op dat het na verloop van tijd wel duidelijk zal worden. Dat is niet vanzelfsprekend." Dit betekent geen breuk met de traditie. Oude (o.a. Maatschappij Discordia, Anne Teresa De Keersmaeker, Onafhankelijke Toneel, Jan Decorte en Paul Peyskens) bekenden en jongere gasten (als Angelika Oei, Nicole Moussoux of Alain Platel) zijn opnieuw uitgenodigd. Mark vindt overigens dat de programmatie en de productie van het Stuc mekaar moeten ondersteunen. "De programmatie is een toetssteen, een klankbord van een programmatie voor jonge, beginnende kunstenaars die iets willen maken. We zijn wel geen opleidingscentrum voor regisseurs maar als je het klankbord van een programmatie kan aanbieden, kan je hierop verder bouwen. Als je zomaar begint met een productiecentrum, dan komt dat in een leegte terecht." Het principe van co-productie is volgens hem ongeschikt voor het Stuc: "In de mate van het mogelijke zou het werk in Leuven gemaakt en van hieruit organisatorisch en artistiek opgevolgd moeten worden. Zowel voor de kunstenaar - de jonge, beginnende kunstenaar heeft feedback nodig - als voor de organisatie is dat belangrijk. Karlon Fonteyn, die jarenlang danscursussen gegeven heeft, zet nu een project op met mensen uit zijn lessen. De andere productie wordt door choreograaf

Rosette Deherdt gemaakt." Behalve een doorlopend filmprogramma gaat het Stuc vanaf dit seizoen ook continu video tonen. "Video zoekt zijn weg nog", onderstreept Dirk De Wit, "maar het wordt hoe langer hoe narratiever, toch is het andere narrativiteit dan film. Het vraagt ook een andere manier van kijken.

Daarom liggen de videokeuze en het filmprogramma ver uit elkaar. Ik wil die video aan bod laten komen, die een interessant onderzoek is naar de functie van het beeld van nu, van vandaag. Hoe kan een beeld nog werken?" Voor videoproductie kan het Stuc voorlopig geen financiële middelen vrijmaken. Dirk: "Dat kost ontzettend veel geld. Je kan verder blijven sukkelen door eens twintig- of dertigduizend frank vrij te maken om een video-installatie te laten maken, maar dat zal weinig helpen want er bestaat geen productie-infrastructuur voor videokunstenaars in Vlaanderen. Door de videomakers zelf is vorig jaar een werkgroep opgestart om na te gaan hoe productie en distributie beter uitgebouwd kunnen worden. Voor de podiumkunsten is er een informatiecircuit als het Vlaams Theater Instituut, zijn er allerlei kanalen om producties te ondersteunen. Voor video is er dus niks en ik wil er wel aan meewerken om een serieuze basis uit te bouwen in plaats van nog verder te prutsen."

Effect

Als ik informeer of er voor dit seizoen eventuele *crossovers* zijn gemaakt tussen het theater- en dansprogramma enerzijds en het film- en videoprogramma anderzijds, is het antwoord van Mark Deputter categorisch: "Dat is niet op voorhand

afgesproken. Totaalprojecten van film én theater zijn kunstmatig en werken meer reducerend ten opzichte van het individuele werk dan dat het iets eraan zou toevoegen." Dirk De Wit springt hem bij: "Dat is een verkoopsstrategie die naar een publiek toe werkt maar waarmee je het werk verloochent. (...) De vraag die mij bezig houdt is: hoe kan ik een film tonen zodat het publiek open staat voor al wat een film in potentie te bieden heeft. Voor mij is het in de eerste plaats de kijkervaring die telt. Natuurlijk bestaat er al jaren een tendens bij het Stuc-publiek om de dingen intellectualistisch te benaderen. Ik heb mij daar nooit lekker bij gevoeld." De theater- en dansprogrammator nuanceert die uitspraak: "Ik vind het ook wel belangrijk voor de omkadering van de hele Stuc-werking dat het ook een plaats kan zijn waar over film en theater gedacht kan worden. Een *werkplaats*. In die zin organiseren we lezingen. Het zal bijvoorbeeld geen academische inleiding bij een film zijn, maar de confrontatie van de kijkervaring van één persoon met die van het publiek."

In een stadje als Leuven is dat publiek natuurlijk hoofdzakelijk een publiek van studenten of ex-studenten. Een erg wisselende publieksgroep overigens die, in het ideale geval, na vier of vijf jaar een nieuwe generatie krijgt. "Daarom is het voor het Stuc ook belangrijk", merkt Mark Deputter op, "om aan de basis mensen mee te nemen. Je hebt een zekere continuïteit van het publiek maar er is ook een niet onbelangrijke groep studenten die wisselt. Dat er elk jaar nieuwe studenten bij komen, klopt ook niet volledig want het Stuc leeft al in bepaalde verhalen onder de studenten." Eén van de verhalen bij een bepaald deel van de Leuvense bevolking is het hardnekkige misverstand dat het Stuc *hig brow* is. Dirk De Wit vat het vooroordeel samen als: "Het Stuc is niks voor ons, dat is veel te moeilijk". Mark Deputter is er niet gelukkig mee: "Het Stuc heeft de code dat het maar voor een kleine groep is, namelijk voor de studenten uit de humane wetenschappen. Het is één van onze taken om daar iets aan te doen."

Paul Verduyckt

Biotoop

Biologische producenten verkopen rechtstreeks aan consument

*Elf kleinschalige producenten
van biologisch geteelde
produkten startten in oktober
vorig jaar een coöperatieve
waarmee ze hun waar recht-
streeks aan de klant aanbieden.
Deze aanpak wordt als de enig
mogelijke beschouwd om
het kleinschalige bedrijf te
doen overleven.*

ZELF VLEES MAKEN

geworden dat hij er in feite geen zin voor heeft en het alleszins niet beheerst. Hij heeft dit commerciële aspect dan ook volledig uit handen gegeven en dat is volgens mij één van de redenen waarom de landbouw op dit ogenblik in een impasse zit.

Het marktcontrolesysteem is ontworpen als gevolg van de te lange afstand die het produkt moet afleggen van producent tot verbruiker. Met Biotoop hebben we dit zwakke punt uit de kleinschalige produktie resoluut aangepakt.

We wilden de afstand tussen producent en verbruiker terug zeer kort maken, zodat ook de overproduktie kan vermeden worden. De meeste biologische producenten moeten zeer hard werken om te kunnen overleven. Ze moeten werken als slaven om enkelen een gezonde voeding te geven. Qua filosofie kan ik daar helemaal

Dit idee komt tevens tot uiting in de keuze van de naam van het nieuwe initiatief : biotoop, als een natuurelement dat in de natuur op zichzelf kan bestaan. Met de eigen aanbreng van vlees, brood, groenten, fruit, geitkaas, eieren..., plus een aanvullend assortiment van derde produkten die (nog) niet zelf geproduceerd worden, is de Biotoop een eerste 'superette' in de biologische sector. Essentieel voor wie wil meedoen is dat zijn produkten 'gelabeld' zijn door erkende organisaties als Velt, Plattelandsontwikkeling, Belbior, Nature & Progres, Populair... : er moet met andere woorden op een biologisch verantwoorde manier geteeld worden. De Biotoop vond onderdak in het Dijlemolensproject in Leuven. Onder impuls van de VZW TSAP werd hier in enkele jaren tijd een 6500 vierkante meter groot industriegebouw omgebouwd tot een woon- en werkcomplex. Naast 4 rijwoningen, 34 appartementen is er ook nog ruimte voor 17 kleine bedrijfjes. Elektriciteit wordt geleverd door waterturbines op de Dijle, die onder het gebouw doorstroomt. Het gebouw wordt onder meer verwarmd door zonnecollectoren op het dak.

Kleinschalig

Uitgangspunt van de Biotoop is dat een goed landbouwprodukt enkel op een kleinschalig bedrijf kan gewonnen worden. Een dergelijk bedrijf is echter niet leefbaar indien de zaakvoerder niet meer overhoudt per produktie-eenheid dan thans veelal het geval is. Hetgeen Biotoop doet is verdeelcentra, veilingen en inhalijs middenstanders uit het distributieproces van de goederen wegzuiveren. We hadden een gesprek hierover met Wim Versteden, voorzitter van de Raad van Bestuur van Biotoop en Jan Vandersypen. Wim Versteden heeft in Tiel-Winge het bedrijf Veeakker, dat biologisch kweekt, slacht en verdeelt. Jan Vandersypen runt een biologisch land- en tuinbouwbedrijf in Glabbeek. Hij teelt allerhande fruit (appelen, peren, pruimen, bessen, noten en mispels).

W. Versteden : De boer is een goede vakman, maar hij heeft te weinig interesse in het commerciële aspect van het bedrijf. Uit velerlei contacten is mij duidelijk

niet inkomen. Teneinde die tussenhandel zelf uit te baten, bleek marktkennis nodig. Administratie en kostprijberekening waren belangrijk. Het klassieke management bleek ook voor ons essentieel. Het is de enige mogelijkheid om per produkt meer te verdienen en zo het kleinschalig bedrijf leefbaar te maken.

Een kwart varken

Toestanden : *Je had met Veeakker op dit gebied al wat ervaring opgedaan?*

W. Versteden : Om alle financiële risico's tot een minimum te herleiden, hadden we in 1984 een bestelsysteem uitgedacht, waarbij de mensen één vierde van een varken konden kopen. Als ik vier bestellingen ontvangen had, werd het varken geslacht en aan huis geleverd. Dat je in een beenhouwerij geen overschot hebt, is een goede zaak. Elke kilo overschot dient te worden verwerkt tot een minderwaardig produkt en dat betekent meer werk en minder opbrengst. In een tweede fase zijn we overgeschakeld op een ander bestelsysteem. Mensen kunnen nu bijvoorbeeld al koteletten bestellen en niets meer. De bestellingen worden gebundeld door een computer, zodat we op het einde van de week precies kunnen weten wat er moet geslacht worden. Veeakker is een apart bedrijf los van de boerderij. Een boer mag zijn waar immers zelf niet verkopen anders valt het geheel in een forfaitair fiscaal systeem. We hadden dus een vennootschap opgericht om onze produkten te verkopen. Reeds in 1984 wilden we er coöperatieve vennootschap van maken en met meerdere boeren samenwerken. In het begin was er geen interesse. Enkele jaren later was de interesse er wel toen bleek dat Veeakker vrij succesvol was doordat we rechtstreeks aan de consument leverden.

geen kleinhandelsmentaliteit

Welke voordelen biedt Biotoop aan een coöperant ? Ook in dit systeem heeft de producent toch veel kosten : er is het transport, het feit dat hij het risico draagt voor de niet-verkochte produkten. Hij moet zijn deel betalen in de algemene kosten van Biotoop...

J Vandersypen : Ik verkocht voorheen mijn fruit enkel aan collega's producen-

ten en bij mij thuis. Telkens ik contact zocht met verdelers-handelaars was dat ontgoochelend. Wanneer ik een overschot had, zat immers iedereen met een teveel aan dat fruit. Ook rechtstreekse leveringen aan een kleinhandelaar waren onbevredigend. Die hebben een mentaliteit van alles eruit te willen persen en staan geenszins open om de biologische producenten te promoten of te helpen. Biologische winkels zijn op dat vlak niet beter dan andere. Nu werken we met elf gelijkgestemde producenten samen in een coöperatieve. We beslissen samen. Belangrijk hierbij is dat de individuele belangen van elke coöperant zich duidelijk kunnen manifesteren in de winkel. Het is de producent die zelf bepaalt hoeveel zijn porei moet kosten. Als hij op een bepaald ogenblik teveel heeft, kan hij die in promotie zetten. Elke producent betaalt eenzelfde aandeel in de kosten van Biotoop en verwerft de resterende opbrengst van zijn produkten. Met elf producenten samenwerken maakt vanzelfsprekend heelwat mogelijk. Wim had er niet moeten aan denken zelf een beenhouwerij op te richten; Elk betaalt nu 2000 F huur per maand ...

W. Versteden : Het is duidelijk dat de ene producent meer omzet realiseert in Biotoop dan de andere. Ik denk bijvoorbeeld aan degene die hier geitkaas binnenbrengt. Het is onmogelijk dat deze met zo'n delicatessé binnen Biotoop een omzet realiseert die voldoende is om zijn onderneming leefbaar te houden. Nochtans staat de leefbaarheid van de ondernemingen voorop in ons opzet. Biotoop-Leuven is een piloot-project. Het is de bedoeling om hier ervaring op te doen, die we verder nog kunnen gebruiken. We willen inderdaad in de toekomst ook op andere plaatsen van het land, in samenwerking met plaatselijke producenten met zo'n initiatief starten. Opnieuw zouden we op die manier een heleboel kosten kunnen drukken. De administratie, het berekenen van de omzet van elke producent ... kunnen we met dezelfde middelen even goed voor tien winkels als voor één bijhouden. Dat zou tevens de taak van de zaakvoerder binnen Biotoop volledig kunnen wijzigen. Nu is die nog meid voor alle werk. Als we meerdere winkels hebben kunnen we meer verkopers aantrekken.

concurrentie ?

Jullie willen meerdere mensen aanzetten om zelf ook te gaan produceren ? Wordt daarmee niet de eigen concurrentie in het leven geroepen ?

J. Vandersypen : Op het platteland liggen nog massa's mogelijkheden voor producenten om aan het werk te gaan. Op dit ogenblik bedraagt de omzet van de derde produkten nog zo'n 50% van het geheel. Eén van de centrale doelstellingen van Biotoop is inderdaad dat we mensen willen aanzetten tot het produceren van zaken die we voorlopig nog dienen aan te kopen. We zouden graag willen samenwerken met mensen die taarten, koekjes, groenteconserven, ingemaakte produkten, confituur, deegwaren ... op een biologisch verantwoorde manier op de markt brengen. Een werkloze die een bedrijf wil beginnen moet zich niet veel zorgen maken over hoe hij zijn produkt dient te verkopen en kan hier onmiddellijk een omzet halen. De verkopers van de derde produkten weten trouwens dat ze er onmiddellijk uitvliegen als we een coöperant gevonden hebben die de produkten zelf maakt. We zijn er niet tevreden mee dat er nog zoveel biologische produkten uit het buitenland moeten worden ingevoerd. Het kan niet zijn dat de runderen uit de Camargue die hier gepresenteerd worden als biologisch vlees, zoveel beter zijn dan het vlees dat we zelf produceren.

Ondertussen laten wij onze gronden verkommeren voor recreatie, industrie en andere dingen ...

De coöperatieve staat open voor andere producenten. Op welke manier kan je toetreden ?

J. Vandersypen : Men moet eerst een jaar leveren aan de Biotoop als 'derde producent'. Momenteel hebben we zo'n vier kandidaten. Men wordt pas coöperant als na dat jaar blijkt dat men continu kan leveren en als de persoon vlot meedraait in de groep.

Welke voordelen zijn er voor de consu-

ment ?

W. Versteden : Wij verkopen produkten met gezicht. De producent is regelmatig in de winkel, geeft de nodige informatie bij het produkt en kan makkelijk ter verantwoording geroepen worden. Als er bij ons een peer verkocht wordt, weet men van wie die peer afkomstig is.

De andere biologische winkels in het Leuvense zijn naar verluid niet zo enthousiast over het feit dat de produkten hier goedkoper worden aangeboden.

J. Vandersypen : Ik denk dat die winkels heel blij zijn dat we heel de sector van de groenten nagenoeg overgenomen hebben. Die was voor hen immers oninteressant. Om kwaliteit te bieden moet ge immers een grote omzet kunnen realiseren.

hi-tech ?

Tot veler verbazing was de eerste zaakvoerder van Biotoop iemand uit het klassieke management. Waarom hebben jullie iemand als Chris Van Houtte aangetrokken, voorheen werkzaam in het hi-techbedrijf Adenco ? Waarom is het recent tot een breuk gekomen ?

W. Versteden : Ik zei reeds dat het commerciële aspect een zeer zwak element is bij de ondernemer uit de kleinschalige, alternatieve sector. We hebben zulks willen compenseren door iemand aan te trekken, die precies op dit vlak zeer onderlegd is. De administratie, boekhouding ... liep door het aantrekken van Chris dan ook zeer vlot. De promotie, de verkoop van het biologische produkt, de communicatie met de producent waren dan weer ontgoochelend.

J. Vandersypen : Hij heeft zich jammer genoeg niet genoeg kunnen inleven in de ideeënwereld van de biologische producent. Na zijn ontslag hebben we de taken herverdeeld. De boekhouding is thans aan iemand buiten de coöperatieve toevertrouwd. We hebben nu iemand aangetrokken wiens eerste taak het zal zijn de producent te vertegenwoordigen in de winkel. In een coöperatieve waar de meeste beslissingen met vijf of met elf worden genomen is het zeer belangrijk dat de zaakvoerder de spil is van de communicatie tussen de producenten. Dat veronderstelt dat hij zich goed kan inleven in deze aparte wereld...

Luc Vanheerentals

In "Toestanden" 4 stelde José Fontaine de activiteiten voor van het 50-jarige "Institut Jules Destrée". Over de plaats van dat instituut in Wallonië en over die van de Waalse intellectuelen in het algemeen, wil hij vandaag nog volgende bedenkingen kwijt.

Een paar dagen geleden zei een documentaliste van het "Institut Jules Destrée" (IJD) me het volgende: "De meerderheid van de universitaire proefwerken over de Waalse beweging worden in het Nederlands opgesteld aan de Vlaamse universiteiten. Deze anecdote is typisch voor het IJD zelf en voor elke reflexie over de Waalse realiteit. Beiden werden steeds gemarginaliseerd door de Waalse intellectuele elites en door de Brusselse in het bijzonder. Het is betekenisvol dat het IJD in Charleroi gevestigd is. Daar bestaat geen universiteit. De Franstalige universiteiten bevinden (of bevonden) zich in Brussel of Leuven; alleen de Luikse universiteit ligt in Wallonië. Nog een voorbeeld: 10 tot 15 jaar geleden werden historische studies over Wallonië al op voorhand als onwetenschappelijk van de hand gewezen. Natuurlijk, Destrée die zijn naam gaf aan het IJD, stond in hoog aanzien vanwege zijn culturele en zijn literaire talenten. Iedereen herinnert zich zijn "Sire, er zijn geen Belgen", dat een geweldige weerklink kreeg. Maar ook al organiseerde hij in 1911, in zijn eigen stad Charleroi, een prachtige tentoonstelling

BRIEF UIT WALLONIE

De Waalse intellectueel?

van Waalse kunst, toch slaagde hij er nimmer in om het concept "Waalse cultuur" ingang te doen vinden. En met cultuur bedoel ik niet alleen kunst, maar ook het geestesleven, de sociologie, de economie, enz. Hoe die mislukking verklaren? Een deel van de Franstalige elite in dit land woont in Brussel en interesseert zich, in zekere zin, per definitie niet in Wallonië. Wallonië zelf is opgesplitst in verschillende streken die zichzelf tot op vandaag vergeten zijn. Zeker, er waren altijd wel een paar grote namen die aandacht besteed hebben aan Wallonië. Zo Plisnier bijvoorbeeld. De eerste niet-Fransman, die in 1938 de "Prix Goncourt" kreeg voor zijn "Faux-passeports", een aanklacht tegen het stalinisme (Koestler "avant la lettre" en misschien wel beter). Maar over het algemeen duurt het tot 1970 vooraleer de intellectuelen met de Waalse realiteit beginnen rekening te houden. De duidelijkste verklaring is de volgende: in 1937 ondertekent een groep Franstalige schrijvers -meestal Vlamingen- een tekst

waarin ze beweren dat er geen verschil bestaat tussen Franstalig België en Frankrijk. Van Vlamingen die in Vlaanderen hun statussymbool aan het verliezen zijn, kan men zoiets begrijpen. Maar impliciet begon dit manifest te gelden voor alle activiteiten van het geestesleven. En dat was niet alleen het werk van diegenen die de aanhechting van Wallonië bij Frankrijk wensten. De Waalse intellectuele elites negeerden Wallonië en lazen alleen wat uit Frankrijk kwam. Een bewijs daarvan: meer dan 60% van de lezers van "Le Soir" wonen in Brussel of Vlaanderen. Bij "La Libre Belgique" gaat het om meer dan 50%. "Le Soir" en "La Libre Belgique" zijn de twee beste Franstalige dagbladen in België. Maar er is nog wat anders: de Waalse beweging is gebonden aan de linkerzijde, aan de arbeidersbeweging... Met de "communautarisering" blijft de Waalse intelligentsia direct afhankelijk (eufemisme!) van de politieke klasse. Het jongste regeerakkoord veroorzaakte grote woede onder de massa van de kleine lui in Wallonië. Geen enkele of bijna geen enkele intellectueel maakte zich boos over dat akkoord. Ze hebben schrik, grote schrik, zeer grote schrik...om hun subsidies te verliezen. Slechts één vooraanstaande verhef de stem: Pierre Mertens, die vorig jaar de "Prix Médicis" won voor zijn roman "Les éblouissements". Pierre Mertens is Brusselaar...

José Fontaine

Piet den Blanken

El Salvador. Een wegcontrole van het leger tussen San Salvador en Suchitoto

Velma Orlikow, de echtgenote van een Canadees politicus, lijdt in 1956 aan een depressie na de geboorte van haar dochter. Ze wendt zich voor een behandeling tot het befaamde Allan Memorial Institute van de nog meer befaamde McGill Universiteit in Montreal. Ze wordt er behandeld door de internationaal erkende psychiater Dr. Ewen Cameron.

Haar "behandeling" neemt extreme vormen aan. Ze wordt afgezonderd van de normale omgeving (sensory deprivation: zintuiglijk isolement) en krijgt alsmaar dezelfde boodschappen op band te beluisteren, uren aan een stuk. Regelmatig wordt deze behandeling "versterkt" door een toediening van het hallucinogene middel LSD.

Zeven jaar later, wanneer mevrouw Orlikow deze "behandeling" uiteindelijk weigert, is het regime al opgevoerd tot 6 uur per dag. Ze houdt van deze zeven jaar een blijvend psychologisch letsel over. Haar familie laat het hierbij niet en begint te zoeken. Het blijkt dat ook andere patiënten een dergelijke "behandeling" hebben moeten ondergaan, soms met elektroshocktherapie als extraatje. Verder blijkt dat de "behandeling" geen behandeling was, maar een reeks experimenten met hersenspoelingstechnieken, gefinancierd door de Canadese regering en de CIA. De betrokken patiënten werden hierover niet ingelicht.

Hersenspoeling

Het is niet zeker of er zoiets bestaat als "hersenspoeling". Het woord dateert uit de jaren '50, meer precies uit de Koreaanse oorlog. Daar werden de Amerikaanse militaire autoriteiten met een nieuwheid geconfronteerd, in de mate dat de Amerikaanse krijgsgevangenen tot "medewerking met de vijand" konden worden overhaald. Sommigen weigerden zelfs hun repatriëring naar de Verenigde Staten. De officiële Amerikaanse verklaring voor dit fenomeen was dat totalitaire regimes over bijzondere technieken beschikken om de individuele overtuiging en wilskracht te breken en om te buigen in iets dat het regime beter uitkomt.

Achteraf bekeken lijkt dit een fabel. De betrokken Amerikanen werden tegen hun zin naar Korea gestuurd, naar een oorlog die ze niet begrepen, naar levensomstandigheden (voor de infanterie althans) die aan het ondraaglijke grensden, op basis van propaganda die "de vijand" als monsters afschilderde. Wanneer ze dan als krijgsgevangenen Chinezen ontdekten, die

Misbruik van de psychiatrie

CIA-experimenten op psychiatrische patiënten

Een kort bericht in de buitenlandse rubrieken van de Belgische kranten op 13 oktober vermeldde dat de CIA een schadevergoeding ging betalen aan negen Canadezen die als psychiatrie-patiënten gebruikt werden in experimenten door de CIA betaald. Dit is slechts een kleine zet in een gerechtelijke procedure die reeds jaren aansleept. Het gaat om een van de meest schandalige misbruiken van de psychiatrie die ooit in het westen werd aangeklaagd.

niet enkel redelijk sympathiek overkwamen maar ook nog in staat waren om de klassenstrijd uit te leggen aan de hand van zeer concrete Amerikaanse voorbeelden, gingen ze -in de gebruikelijke militaire terminologie- "door de knieën".

Maar het Pentagon had niet enkel de "hersenspoeling" als verklaring gevonden: men was op de koop toe ervan overtuigd dat ze echt bestond. Dan maar op zoek gaan naar die technieken.

McGill University

Op 1 juni 1951 vond een vergadering plaats tussen Dr. Donald Hebb, hoofd van de afdeling psychologie van de McGill Universiteit in Montreal, en vertegenwoordigers van de Canadese en Britse militaire onderzoeksprogramma's tezamen met twee mensen van de CIA. Als resultaat van die vergadering heeft Hebb een reeks experimenten uitgevoerd in verband met *sensory deprivation* en gedrag. Deze experimenten waren dusdanig aangekondigd en werden uitgevoerd op vrijwilligers (meestal studenten) die daarvoor 20 dollar per dag kregen. Officieel

heette het dat Hebb zijn onderzoek deed naar het psychologisch effect van beroepen waar men uren aan een stuk naar een scherm moest staren. De resultaten verschenen in een verslag dat geheim geklasseerd en slechts zeer beperkt verspreid werd.

Hebbs collega Cameron zette dit soort werk verder. Maar zijn experimenten waren niet aangekondigd en werden uitgevoerd op patiënten in plaats van op vrijwilligers. Ze omvatten technieken die reeds in de experimentele psychologie bestonden: elektroshock, zintuiglijk isolement, psychofarmaceutica en herhaalde boodschappen. De nieuwigheid bestond in het intensief combineren van deze technieken in wat men slechts kan bestempelen als een frontale aanval op de individuele psyche. Cameron zelf noemde dit "psychic driving".

Dat het hier om experimenten ging, werd in alle talen verzwegen. Slechts na herhaalde klachten en evenveel juridische procedures heeft de Canadese regering een officieel onderzoek ingesteld. Dat onderzoek bevestigde dat Camerons werk inderdaad door de CIA en de Canadese regering gefinancierd werd. Tegelijkertijd stelde het de zaken voor alsof er weinig aan de hand was. Zo zouden de patiënten geen "blijvend" letsel vertonen (hoe lang moet een letsel blijven om "blijvend" te zijn?) en zou Cameron hoe dan ook de experimenten hebben uitgevoerd, zelf zonder de CIA, in het belang van de patiënten.

Brief

Het laatste argument wordt in elk geval ontkracht door een brief van Cameron aan de CIA (uit 1956) waarin hij geld vraagt voor de verderzetting van zijn experimenten. Deze brief werd in 1984 opgediept door een advocaat. Nergens in dit betrekkelijk gedetailleerd verslag gebruikt Cameron het woord "behandeling" of zegt hij iets over het belang van de patiënten.

Dezelfde officiële houding vindt men nu terug in het voorstel van de CIA om een schadevergoeding uit te betalen terwijl ze tegelijkertijd alle verantwoordelijkheid afwijst.

Inmiddels blijft het een feit dat tenminste negen patiënten van een gerenommeerd psychiatrisch centrum zonder hun medeweten gebruikt werden in militaire experimenten gericht op het destabiliseren van hun persoonlijkheid.

Frank Winter

DEBAT

Marc Maes, Karel Van Miert, Mieke Vogels, Kris Merckx, Ludo Loose, Ida Dequeecker

Wat te doen met ... het Vlaams Blok?

Het behoort tot de opdracht van de pers de belangrijke maatschappelijke vragen openbaar te stellen om een democratisch debat mogelijk te maken. Wie zal ontkennen dat de doorbraak van een fascistische partij roept om discussie over het noodzakelijke weerwerk. In dit nummer laten we de woordvoerders van zes politieke bewegingen aan het woord. (Alleen de twee vrouwen hielden zich aan de afgesproken lengte. Drie andere stukken worden toch integraal afgedrukt. De eerste bijdrage werd in overeenstemming met de auteur ingekort). In volgende nummers laten we nog meer mensen uit de sociale en culturele wereld aan het woord. Dit is een aanzet tot een debat dat hopelijk met voldoende consensusbereidheid wordt gevoerd om ook aanleiding te geven tot gemeenschappelijke actie. Iedereen is uitgenodigd aan het gesprek deel te nemen. Stuur ons je mening of stel ons de vragen die we in jouw naam aan personaliteiten kunnen voorleggen.

Marc Maes (ACW-Studiedienst)

Het hoeft weinig verduidelijking dat de Christelijke Arbeidersbeweging pijnlijk geschokt en verontwaardigd is over het (relatief) electoraal succes van het Vlaams Blok. Een verontwaardiging zou een prompte reactie kunnen uitlokken om ook "en bloc" aan dit gevoel lucht te geven, ware het niet ta terzelder tijd vragen worden gesteld over de juiste duiding van het fenomeen en de effecten van een reactie anderzijds. Dus, collectieve afkeer en behoedzaam verweer.

Met betrekking tot de duiding is er de vraag naar de verschillende achtergronden en of het om een conjunctureel dan wel structureel fenomeen gaat. Er wordt gepeild naar het relatieve gewicht van volgende componenten en betekenissen: gevoelens van racisme, afstraffing van de nationale opstelling van VU, simplistische en sloganmatige duidelijkheid, uitlaatklep voor het allegaartje van politiek malcontenten, achterhaald rechts-conservatief catholicisme, subregionale situaties en gevoeligheden (onderscheid Antwerpen-Brussel-Limburg), hang naar autoritarisme, gevoelens van onveiligheid en bedreiging, verjongd profiel van deze nieuwe politieke klasse(loosheid),...Als het conjunctureel zou zijn (zoals de Nederlandse Centruumpartij, de crisis van Front National in Frankrijk) zou men vlug kunnen overgaan tot de ernstige orde van de dag. Gelet evenwel op de (vermoede-

lijke) verjonging van de aanhang en het feit dat het succes van de nationale verkiezingen zich nu voor de tweede maal en versterkt herhaalt, geeft ernstig te denken. Het categorieke protest dat wellicht in de gehele Beweging als een begrijpelijke reactie wordt ervaren, botst evenwel op de tactische overtuiging van een aantal die menen dat een "negatie" nog de beste houding is. Een antiblok zou in hun ogen de polarisatie nog meer op de spits drijven met mogelijke zondebokreflexen. En die weet het Vlaams Blok nu als geen ander (hard)handig te bespelen. Maar zwijgen betekent nu zoveel als medeplichtig instemmen. Nog anderen stellen: maak van de nood een deugd. Beschouw dit als een ongevraagde catalysator om achterliggende problemen structureel aan te pakken: een gecoördineerd en effectief migrantenbeleid, stadskernvernieuwing, democratische politieke vorming, onderzoek van menselijk gedrag in crisistijd, strijd tegen de ongeloofwaardigheid van de gevestigde politiek, historische vorming van kindsbeen af, sensibilisering van de publieke opinie rond andere culturen, zoeken naar meer duidelijke politieke standpunten zonder dat men in sloganmatige en demagogische rethoriek moet vervallen, wegwerken van omgevingsfactoren die gevoelens van onveiligheid oproepen,...

Dat velen waaronder het ACW hebben opgeroepen om zich te hoeden voor een onkies en demagogisch gebruik van het gastarbeidersthema in de campagne heeft blijkbaar niet mogen baten. Hoe ethisch dit ook gegrond mag zijn, het roept tegelijkertijd de vraag op hoe een effectieve sensibiliseringsstrategie dient gevoerd te worden. Dat het migrantenbeleid ook ten gronde moet aangepakt worden durven

we nu stellig poneren omdat we het ook voor de verkiezingen hebben gesteld. De Christelijke Arbeidersbeweging zal zich intern verder moeten bezinnen over welke strategie ze kan ontwikkelen om het gemeentelijk stemrecht voor migranten minstens bespreekbaar te houden. Is de aanpak binnen het kader van Europa (als eerste stap) verdedigbaar?

Karel Van Miert (SP)

Al jaren poogt het Vlaams Blok in te spelen op de aanhang van een uitgesproken rechts Vlaams-Nationalisme. Vooral in Antwerpen bestaat er daarvoor een voedingsbodem. Door de herintrede van de VU in de regering, kon het Vlaams Blok de frustraties van dit ultra Vlaams-Nationalisme met succes aanwakkeren en uitbreiden, ook in de "betere" wijken rond Antwerpen. Maar dit volstaat natuurlijk niet om hun bij wijlen spectaculair succes in bepaalde Antwerpse wijken te verklaren. Meer dan wat dan ook, heeft hierbij de migrantenproblematiek een doorslaggevende rol gespeeld. Want niet alleen spelet het Vlaams Blok in op het latente gevoel van xenofobie dat bij heel wat mensen leeft, maar bovendien wakkert het op een primitieve en vulgaire manier vreemdelingenhaat aan. Het kan dit des te gemakkelijker doen daar waar onze medeburgers zelf met enorme problemen van onveiligheid, belabberde huisvesting, werkloosheid, armoede en uitzicht-

loosheid geconfronteerd worden. De vreemdelingen worden al vlug de zondebok, en een slogan als "eigen volk eerst" schept op demagogische manier de illusie dat het volstaat de vreemdelingen terug te sturen opdat ook de rest van de problemen zou opgelost zijn.

Er is geen reden tot paniek, maar wij mogen ook niet verwachten dat het Vlaams Blok en de gevoelens en problemen waarop zij inspelen, vanzelf zullen verdwijnen. Op korte termijn is het belangrijk geen toegevingen te doen aan de standpunten van het Vlaams Blok en moeten we hun primaire en vulgaire aanpak ontmaskeren. De electorale reacties op extreme uitspraken van Le Pen in Frankrijk, ondersteunen deze stelling.

Het meest belangrijke is, dat een *gecoördineerd kansarmoedebeleid* in al zijn facetten (tewerkstelling, huisvesting, onderwijs,...) opgezet wordt en dat hiervoor de financiële middelen vrijgemaakt worden. Enkel zo kunnen stapsgewijze een aantal wrevelpunten worden weggenomen. Want we mogen onze kop niet in het zand steken voor de reële maatschappijproblemen waarmee heel wat Vlaams Blok-kiezers geconfronteerd worden.

Alhoewel ook op andere beleidsniveau's hiervan werk moet gemaakt worden, moet de nadruk, m.i. vooral op *lokaal niveau* liggen. Het Antwerpse gemeentebestuur bijvoorbeeld heeft op dit vlak reeds positieve en concrete stappen gezet. Er wordt een gemeentecommissie samenlevingsopbouw opgericht, de wijk- of wreveldagenten en sociale politiepatrouilles worden uitgebreid, het tolken- en informatiecentrum wordt gedecentraliseerd, om zowel autochtonen als migranten te bereiken, en de financiële middelen om de woon- en leefomgeving in herwaarderingsgebieden te verbeteren worden verhoogd. Dit is de goede aanpak, die ook op termijn zal lonen.

Indien alle democraten samen in die richting werken, dan ben ik er zeker van dat het Vlaams Blok bij ons hetzelfde lot zal ondergaan als de Centruumpartij in Nederland. En in Frankrijk blijkt nu ook "Le Pen" op zijn retour.

Mieke Vogels (AGALEV)

Zondagavond 9 oktober. Het nieuws: de overwinnaar van deze democratische verkiezingen is de partij die de democratie in vraag stelt! De partij die haar overwinning baseert op de haatgevoelens tegen de zwakke minderheid, de migrant!

De eerste reactie is duidelijk: verbazing, verschrikking, afwijzing alom. De tweede reactie is minder duidelijk: wat te doen, hoe moet het nu? De groene visie.

De andere partijen mogen zich niet laten verleiden tot een discussie met het Vlaams Blok over de menselijkheid van hun terugkeer-alternatief. Wat belangrijk is, is hun uitgangspunt voor deze "humane oplossing": de vrijwaring, de zuiverheid van het Vlaamse, Europese volk. Binnen dit "eigen volk eerst"-kader is geen discussie mogelijk, of is men nu al vergeten hoe humaan het nationaal socialisme zich aandiende in de jaren '30? De grote partijen moeten bovendien beseffen dat ze het fenomeen Vlaams Blok niet op de hun traditionele wijze kunnen aanpakken.

Milieupartijen kan je trachten te recupereren door hun thema's over te nemen.

THE LAST TEMPTATION
OF KAREL DILLEN

Vlaams Blok-ideeën overnemen is de democratie zelf ondermijnen: versterken van politie, rijkswacht, afbouwen van inspraak... Het Vlaams Blok spreekt over cultuur-, jeugd- en andere raden als de Belgische Sovjets. dat is toch veelzeggend of niet?

Het enige juiste antwoord is het offensieve antwoord door de duidelijke keuze voor de multi-culturele samenleving. Dit betekent zeker niet het van boven af opzetten van zogenaamde integratieprogramma's. Dit betekent vooral de erkenning van de migrantengemeenschap in dit land als volwaardige gesprekspartner en het samen zoeken naar de voor beide gemeenschappen ideale samenlevingsvorm.

Een partij die zegt te geloven in de multi-culturele samenleving kan dit alleen maar hard maken als ze al die culturen, zonder vooroordelen, als gelijkwaardige partner beschouwt, gelijke kansen geeft, gelijke plichten oplegt, maar ook gelijke rechten geeft. Politieke rechten en stemrecht zijn in een democratisch land niet het eindpunt van een integratie, maar de voorwaarde zelf voor de uitbouw van een echte multi-culturele samenleving.

Kris Merckx (PVDA)

We hebben in de laatste jaren een ietwat vreemde situatie meegemaakt in het progressieve kamp. Sommigen meenden vooral ten strijde te moeten trekken tegen het "gevaar voor polarisering" dat zou uitgaan van de antiracisten die consequent bleven opkomen voor gelijke politieke rechten voor migranten. Dat de fascisten inmiddels op het terrein genadeloos polariseerden en ophitsten scheen hen een kleinere zorg of ontging hen. De SP-leiding, die in 1987 de eis voor stemrecht liet vallen, ondersteunde deze stroming die haar vrijpleitte. Zij verwees constant naar de "schitterende" aanpak die Bob Cools in Antwerpen tegenover het racisme en het Vlaams Blok zou uitgewerkt hebben. Die mythe stortte in mekaar toen het Vlaams Blok op 9 oktober haar score in de sinjorenstand bijna verdubbelde.

De PVDA heeft Bob Cools altijd gesteund bij de enkele schuchtere pogingen die hij ondernam voor het weerleggen van racistische leugens en voor de integratie van migranten. Maar de feiten bewijzen nu onze stelling dat deze aanpak op geen enkele wijze opweegt tegen het rampzalige effect van het opgeven van het migrantenstemrecht door de SP (die hierin al was voorgegaan door de PVV, CVP en PS). Daardoor vielen immers de remmen weg voor de racisten en electorale opportunisten in alle traditionele partijen. Die gingen nu nog openlijker dan voorheen de racistische demagogie van Nols en Vlaams Blok overnemen. Waarom zouden ze zich nog inhouden nu, door de SP-kapitulatie, de kans dat de migranten hun partij hiervoor ooit electoraal zouden kunnen afstraffen nog kleiner werd?

De PVDA stelt voor dat de progressieven uit alle partijen- kommunisten, Groenen, socialisten, kristenen - zich verenigen rond een offensieve antiracistische strategie die volgende objectieven nastreeft:

1. Stemrecht en verkiesbaarheid voor migranten, gemeentelijk en nationaal, na vijf jaar verblijf.
2. Automatische toekenning van dubbele nationaliteit na 5 jaar, als essentieel middel om de geïnstitutionaliseerde discriminaties (o.a. inzake werkgelegenheid, sociale zekerheid, inschrijvingsrecht, gezinshereniging,...) op te heffen.
3. Verbod van racistische en fascistische propaganda en organisaties (Enig middel om de aanwakkering van de xenofobie, die voor een deel op irrationele gevoelens berust, doeltreffend tegen te gaan).

4. Antiracistische informatiecampaagnes (o.a. TV-spots zoals op de NOS) in de media; de partijen moeten 1/4 van hun uitzendingen door derden wijden aan de strijd tegen racisme en fascisme.

5. Voldoende financiële middelen voor een ernstig integratiebeleid en voor het propageren van de rijkdom van een multiculturele samenleving (onderwijs, muziek e.a.cultuur, ontmoetingen...).

Ludo Loose (KP)

De doorbraak van het Vlaams Blok, het succes van sommige individuele politici roept vragen op over de politieke cultuur en democratie in dit land. De traditionele politieke formaties negeren al jaren zichtbare signalen van een zich dual ontwikkelende samenleving, waar versobering en zichtbare armoede contrasteren met frauduleus verkregen rijkdom.

Men weigert de fundamentele tegenstellingen kordaat aan te pakken maar beperkt zich tot enkele minimale sociale "correcties" als de druk op de overlegkuip te groot wordt.

Opvallend is dat extreem-rechts zich zo sterk manifesteert op het ogenblik dat centrum-links het roer heeft overgenomen van centrum-rechts. Deze paradox is niet toevallig. Wie gisteren nog tegen het neo-liberaal beleid centrum-links stemde moet vandaag vaststellen dat centrum-links geen ideologie meer heeft. De ideeën-strijd werd vervangen door lege campagnes gesteund op personencultus,

koele marketing en reclametechnieken. Men wisselt even gemakkelijk van politieke partner als van idee, was het neoliberalisme gisteren nog de hoofdvijand, vandaag sluit men en een "vrijzinnig" bondgenootschap mee. Aan deze politieke hoerderij hebben zij die in de marge van de samenleving terecht zijn gekomen geen boodschap. Zij vragen dat de werkloosheid wordt opgelost. Zij vragen een onderwijs waar kleinere klassen de maatschappelijk achtergestelden kunnen opvangen. Zij vragen fatsoenlijke huisvesting en optimale sociale dienstverlening. Hier moet gedacht worden aan collectieve voorzieningen.

Ideëenstrijd werd echter vervangen door eigen belang. Door deze verloedering ontwapenden de politieke machthebbers zichzelf. Velen zien hen niet meer als dragers van mogelijke maatschappelijke veranderingen. Vervagende ideeën, ongelooftwaardigheid van het politieke milieu... het doet duizenden kiezen voor simplistische intolerantie als (vermeende) vluchtweg uit en signaal voor een diepgaande politieke malaise.

Om dit tegen te gaan zijn geen studiedagen nodig. Wel een duidelijk geprofileerd beleid dat solidariteit, humanisme en tolerantie in de praktijk brengt. Investeren in een actie integratiebeleid, gemeentelijk stemrecht invoeren, migranten kansen geven op tewerkstelling in de openbare diensten, hun rechtszekerheid geven,...finaal slag leveren op alle terreinen van een gemeentelijk beleid, zoals ook Prof. Albert Martens (KUL) het stelde. Eigenlijk gaat het om een beleid

dat tegemoet komt aan alle kansarmen. Immers zowel de autochtone als de migranten-kansarmen kampen met dezelfde problemen in hun verpauperde wijken. Zij die verarmen mogen niet tegen elkaar uitgespeeld worden.

Het gevaar is echter reeël dat de marketing-politici nu buigen voor wat ze zelf hebben gekweekt. Nu meer dan ooit is er nood aan een linkse formatie die de strijd om de ideeën en voor een ander beleid gezamenlijk voert om zo een alternatief te bieden voor de politieke verloedering.

Ida Dequeecker (S.A.P.)

Het verontrustende van de spectaculaire doorbraak van het Vlaams Blok in Vlaanderen bestaat er in dat op basis van racistische demagogie een massa-aanhang tot stand kwam voor een extreem-rechtse, Vlaams nationalistische, xenofobe ideologie, met streng kristelijke, patriarchale gezinsmoraal, een rigide anti-abortusopstelling, de vraag naar een sterk gezag en orde, en een uitgesproken antisyndikale opstelling. En dat de intrede van die ideologie als politieke kracht bevestigd en versterkt wordt.

Het is geen toeval dat het Vlaams Blok succes boekt in de jaren 80: de jaren van de harde inlevering ten koste van de werkende bevolking (15% koopkrachtverlies en een structurele werkloosheid), inlevering waarvoor de arbeidersbeweging geen adequaat alternatief bood. Zo kon het Vlaams Blok inspelen op een aanslepende ontevredenheid en frustratie: het trekt proteststemmen aan op het thema "Eigen volk eerst" en "Vreemdelingen buiten".

Hoe de politieke opgang van het Vlaams Blok stuiten? De sleutel daartoe ligt bij de politieke en syndikale arbeidersbeweging. De SAP komt er op voor een antikapitalistisch alternatief voor de crisis ("Het geld halen waar het zit") en voor een arbeiderseenheidsfront daarrond.

Ten tweede moet de arbeidersbeweging het racisme als dusdanig aanpakken: opkomen voor gelijke rechten voor Belgen en migranten, o.m. stemrecht. De vakbeweging moet haar standpunten ter zake ernstig nemen, en de SP erop interpellieren.

Tenslotte is het aan de antiracistische beweging om zich te bezinnen over een gepast initiatief, dat breed genoeg is en toch de mensen openlijk en actief betreft bij een anti-racistische inzet.

- Er worden duidelijk twee sociale basisen onderscheiden : verarmde bevolkingsgroepen die zich vooral aangesproken voelen door de racistische demagogie en delen van de kleinburgerij die bewust kiezen voor een "Nieuwe Orde". Volstaat een antiracistische werking om ook de fascistische dreiging te keren ?

-Blijft het bij pleiten voor de uitvoering van de nodige sociale programma's of zullen daar ook de nodige middelen voor worden gemobiliseerd ? Betekent dat dan geen ommezwaai in het beleid ? En bestaan daar de politieke krachtsverhoudingen voor ?

- Is er eensgezindheid over het toekennen van politieke rechten aan de migranten ? Waarom wordt dan niet snel een gemeenschappelijk politiek initiatief genomen ?

- Welke stappen worden genomen om een brede sensibilisering rond het thema "Racisten hebben ongelijk" op te zetten ? Zijn de massabewegingen bereid ook bij de

Naschrift

Zes vragen na een eerste lezing.

eigen achterban werk te maken van een systematische bestrijding van xenofobe standpunten ?

- Hoe belangrijk is de discussie over de verantwoordelijkheid ? Zijn de kiezers van het Vlaams Blok geen verantwoordelijke mensen die weten dat ze kiezen voor een autoritair programma ? Leveren diegenen die de migranten als een "probleem" stellen niet een bijdrage tot aanvaarding van een xenofob vertoog ? En waartoe dient de discussie over "verantwoordelijkheden" : dienen de verantwoordelijken gestraft ?

- Wat is de band tussen de discussie over analytische en strategische meningsverschillen en de wil tot eenheid en gezamenlijke actie ? (E.C.)

Kunnen mannen feminist zijn ?

De initiatiefnemers komen hoofdzakelijk uit de vredesbeweging (Florennade) en meer bepaald uit het "Roze Geweertje" -niet toevallig homoseksuelen- het tijdschrift "ontMANtel", enkele dienstverlenende organisaties en een vijftal mannenpraatgroepen.

Deze ontlukende mannenbeweging distancieert zich van het Masculisme van Hugo De Garis, die destijds tot in het weekblad Humo, vele kolommen in de pers haalde met zijn sensatiebeluste theorie over de "fluffies" (traditionele, zeg maar trutterige, vrouwen) die de mannen onderdrukken.

Feminisme, ja maar...

Deze mannen beroepen zich expliciet op het feminisme. competitie, machts-(drang), (zelf)destructie, oorlog, geweld, verkrachting worden als zovele kenmerken van de mannenrol aangeklaagd en de Vrouwenbeweging steunen (ze) van harte. "Maar..." *de Mannenbeweging vindt ook dat de feministische visie op het patriarchaat aanvulling behoeft*, lees ik in de persmap. Volgens hen waren "de feministische besognes (sic) er op gericht verkrachting als een ernstig misdrijf erkend te krijgen, en de daders voor een forse (re-sic) tijdsparre achter de tralies op te bergen". Daar moet de Mannenbeweging nu iets aan doen, namelijk onderzoeken "waarom mannen verkrachten" Denken die "feministische" mannen nu echt dat feministen zoveel mogelijk mannen (toch allemaal potentiële verkrachters of niet?) achter de tralies willen? Hebben ze dan niets gelezen van de duizende bladzijden analyse, theorievorming, enquêtes... die het feminisme sedert 20 jaar en meer daaraan wijdt? "Begrijp ons niet verkeerd", zegt Flip Feyten, woordvoerder van de Mannenbeweging, "daarmee bedoelen we dat mannen vanuit hun eigen ervaringswereld, en dat kunnen slechts mannen, het geweld van mannen moeten verklaren". Dat had ik dan volkomen verkeerd begrepen... maar de tekst is op z'n minst ambivalent. Dit gevoel van ambivalentie laat mij trouwens niet los wanneer ik verder doordenk over de zin van een mannenbeweging, zelfs een feministische.

Een mannenbeweging, kan dat ?

De vrouwenbeweging is ontstaan uit een concrete ervaring van onderdrukking. De eerste feministische golf eiste stemre-

Zeer benieuwd maar ook met een zekere argwaan ging onze medewerkster op 15 oktober in de Ancienne Belgique naar de eerste ("magische") mannendag.

Ze trof er bijzonder weinig mannen en evenveel vrouwen. Toch kreeg het evenement veel bijklink in de media en zelfs in het BRT-televisiejournaal, dat overigens al jaren de druk bezochte vrouwendag naast zich neer legt.

cht voor vrouwen en onderwijs voor meisjes. De tweede feministische golf is weliswaar gegroeid uit een algemene malaise bij de vrouwen op een ogenblik dat zij massaal ingeschakeld werden in het arbeidsproces, maar het had op z'n minst een aantal concrete aanknopingspunten. In België, zoals in de meeste Europese landen, was het de strijd rond abortus uit het strafrecht en daaraan gekoppeld het recht om als vrouw zelf over ons lijf te beschikken, die duizenden vrouwen mobiliseerde. Vrouwen kwamen samen in praatgroepen, in eerste instantie niet om over Hét Patriarchaat te praten maar om inzicht te krijgen in de dagdagelijkse concrete uitingsvormen daarvan, in hun relatie tot hun partner, in hun verhouding tot de huishoudelijke taken, hun seksualiteit... Het patriarchaat, dat betekent voor de vrouwen zeer duidelijk aanwijsbare, concrete, onaangename ervaringen.

Dat mannen ook de dupe zijn van hun patriarchaat, dat is juist wat deze mannenbeweging de mannen wil duidelijk maken. Maar op welke concrete vlakken dan? In een aantal specifieke gevallen, als homo, of bij echtscheidingen, of bij dienstplicht zijn mannen duidelijk het slachtoffer van een systeem dat gebaseerd is op vrouwenonderdrukking. Maar het blijft vrouwenonderdrukking en daaruit zal geen mannenbeweging groeien. Ten hoogste een homobeweging, of een actiegroep voor de rechten van de gescheiden man, of een vredesbeweging, allemaal zaken die reeds bestaan, maar hun specificiteit niet hebben overstegen.

En een andere man kan dat?

Toch is er een meer algemene malaise gegroeid bij de mannen onder invloed van het feminisme, en niet in het minst bij die mannen die met feministen omgaan. Het feminisme stelt het rollenpatroon in vraag. En dus ook het traditionele beeld van de man. Het eist een andere soort relaties op en klaagt de affectieve afhankelijkheidsbanden aan. Het stuit op de niet-communicatie tussen de geslachten. Het beeld van de stoere macho heeft in bredere kringen aan prestige ingeboet. Dat naakte mannen en verzorgende vaders op de reclameborden verschijnen, is een teken van veranderde mentaliteit ten aanzien van de mannenrol. Het blijven echter voor een groot stuk beelden. Rambo doet het ook nog goed bij het publiek. Recente enquêtes wijzen op het hardnekkig voortbestaan van rollenpatronen. De mannen zetten nog steeds de vuilbak buiten, en de vrouwen zorgen voor de rest. En dan vooral voor de kinderen. Deze moederrol wordt nu juist in vraag gesteld door de mannenbeweging. Ook feministen hebben gewezen op de sleutelrol van de vrouwen in de reproductie van rollenpatronen (zoals agressie bij hun zonen bijvoorbeeld) of "Waarom vrouwen moederen". Niet alle vrouwen zijn het er echter mee eens om dat terrein zonder voorafgaande garanties met de mannen te delen. De discussie over onderdrukking heeft zich trouwens binnen het feminisme verplaatst naar het terrein van de verschillen. Sommige feministen eisen nu het recht op anders-zijn op, stellen de herwaardering van zogenaamde vrouwelijke waarden op de agenda. In dat kader kunnen mannen alleen mannen zijn en...blijven?

Anne Grauwels

Dueloog

Lydia Chagoll antwoordt
Fernand Auwera

Hirohito (bis)

Dag Fernand Auwera,
Ik heb met de nodige aandacht de Dueloog gelezen over mijn boekje "Hirohito, Keizer van Japan. Een vergeten oorlogsmisdadiger?", uitgeverij Houtekiet. Als men schrijft over kanker en de betweters vragen "waarom niet eerder over Aids?" dan vind ik ieder verder gesprek totaal nutteloos.

Het verschuiven van het ene probleem naar het andere zoals u doet, bijvoorbeeld: van Hirohito naar MacArthur, van Ame-

rika naar Afrika, van oorlogsmisdadigers naar politieke opportunisten en bureau-

craten, bevordert alleen maar de zo gevaarlijke banalisering.

Wat ik over de houding van MacArthur en de U.S.A. ten overstaan van de Japanse Keizer denk, staat duidelijk in mijn boekje.

Tenslotte: het vergelijken van toestanden die niet te vergelijken zijn, is geen emotionele reactie maar een teken van politieke onrijpheid.

Zonder sorry maar toch vriendschappelijk.

Adverteren in Toestanden kan ! Tel. 02/513.02.16 .

Toestanden

PROGRESSIEF EN PLURALISTISCH

1988 = 1988 F

Een jaarabonnement op Toestanden kost weldra 2.400,- BF.

Maar voor onze lezers van het eerste uur hebben we een speciale formule : tot 31 december 1988 kost zo'n abonnement slechts 1.988,-BF.

Waarvoor een jaartal al niet goed is.

Dus abonneren maar, en wacht niet te lang.

Je wil de eerste nummers toch niet missen ?

Naam : _____

Voornaam : _____ Tel : _____

Straat : _____ nr : _____

Postnr.: _____ Gemeente : _____

Ja, ik neem een abonnement

- 3.000,-BF Steun / 1 jaar
1.988,-BF 1 jaar (vanaf 1/1/89 : 2.400,-BF)
200,-BF per maand met permanente opdracht

Ik betaal :

- via storting van _____ BF op rek. 001-1762098-72 van Uitgeverij Zijdellings CV te Brussel.
 met bijgevoegde cheque op naam van Uitgeverij Zijdellings CV
 Na ontvangst van een formulier voor een permanente opdracht

en stuur "1988 = 1988 BF" naar Toestanden, Zespenningenstraat 49, bus 13 te 1000 Brussel.

advertentie

ALAIN FINKIELKRAUT

'LA DEFAITE DE LA PENSEE'

"DE ONDERGANG VAN HET DENKEN"

LEZING (in het frans)

WOE. 26 OKT. '88 - 20u

AULA VUB - AUD. Qc
PLEINLAAN 2 1050 BRUSSEL

Inkom: 100fr

Org.: Trefcentrum Y & Dienst Cultuur VUB Info: 02 / 641 23 25
i.s.m. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, sectie Filosofie, UPV

knack

de Morgen

Dirk De Naegel (Neervelp-Boutersem): "Een korte evaluatie van de gemeenteraadsverkiezingen. Oorlog en vrede in sterk ingekorte versie. '9 oktober 1988. Tien jaar na zijn overlijden hebben we in Vlaanderen op een passende manier hulde gebracht aan Jacques Brel: *Les F. 'Nazis durant les guerres et catholiques entre elles'*. Groetjes.

P.S. (Zoals gewoonlijk het belangrijkste deel van de brief.) Ik heb mij uiteindelijk toch kunnen abonneren op uw blad. Als werknemer in de lage-lonensector (het hoeven niet altijd landen te zijn) werden mijn verdiensten niet altijd tijdig gehonoreerd. Heeft de betoging van het opvoedend en verplegend personeel dan toch al enkele resultaten opgeleverd?"

Kritiek

Adrien Verlee (Belsele): "Een waarschuwing: wanneer Johan M. Swinnen ondergetekende nog eens verleidt een tentoonstelling te gaan bekijken (Kijken is de Kunst) en deze is dan weder 3 keer niks, wel dan dien ik bij hem een onkostennota in! Dhr. Swinnen zou beter iets schrijven over het ontroerende en innig mooie ethnografisch museum in Antwerpen. Tien keer beter dan Hasselt."

Pieter Godderis (Breendonk): "Toestanden mag er zijn. Het biedt effectief heel wat informatie en commentaar op niveau. Mijn gelukwensen daarvoor. Maar twee dingetjes moeten me tocht van het hart. Twee wekelijks terugkerende irritante tekstjes.

Vooreerst is er Fernand Auwera met zijn Dueloog. Mijs inziens doet die man louter aan bladvulling. En dit op een vaak toch wel bijzonder melige manier. Door wat om zich heen te praten, daar af en toe een flink scheldwoord aan toevoegend, meent die man zichzelf interessant te maken. Het is niet meer dan normaal dat iemand als een kardinaal Danneels het vertikt op Auwera's schrijvelarij te antwoorden. Naar ik vermoeden kan zullen in de toekomst slechts weinigen bereid zijn op Auwera's bijdragen in te gaan.

Tenzij hij weer een brief naar zichzelf schrijft, natuurlijk.

Ten tweede zou ik U willen verzoeken op te houden met die simplistische versjes van Jean Emard Van Lieverlede. Wellicht verdient de wekelijkse lezersrubriek een meer gepaste afronding."

Tekenaar

Erik Verheyen, Roeselare: "Kan U mijn groeten overbrengen aan huistekenaar Morbus en hem meteen ook vragen waarom hij zowel schitterende als minderwaardige tekeningen aflevert. Quirit vind ik prima, ook al heb ik door dat ik Toestanden niet alleen voor de stripverhalen hoef te kopen."

ERIK VERHEYEN, ROESELARE:

"WAAROM LEVERT MORBUS ZOWEL SCHITTERENDE ALS MINDERWAARDIGE TEKENINGEN AF?"

MORBUS, BRUSSEL:

"OMDAT IK HUISTEKENAAR BEN, DUS."

Ideologie

Frieda De Becker (Gent): "Ik heb met weinig belangstelling het artikel van Nico Jacquemin over 'The end of ideology' gelezen. De bedoeling ervan ontgaat me, eerlijk gezegd. Het zou jammer zijn indien Toestanden zou vervallen tot een blad waarin dit soort intellectualistische hoogdraverij de bovenhand krijgt. Dan heb ik heel wat liever de kortere Belgische stukjes, zowel de politieke als de culturele. Daarin wordt vaak met weinig woorden heel wat zinnigs gezegd. Ook al was de langere bijdrage van Louis Van Dievel over het stripfestival van Durbuy evenmin te versmiden. Graag méér van dat. Dan wil ik van mijn proefabonnement ook wel eens een jaarabonnement maken. Eveneens Ciao."

"The end of ideology" was in de jaren 60

in de Verenigde Staten wel een ferme discussiebundel. Wij jongeren hebben daar misschien niet zo'n boodschap aan. En naar ik verneem had het boek ook niet diezelfde weerklink in Europa. Hoe dan ook lijkt het interessant een generatie later jeugdlektuur opnieuw ter hand te nemen. En dat is het opzet van Nico Jacquemin. Misschien is een betere duiding voor minder ingewijden dan wel nodig.

Overigens raak je met je brief wel een discussie over Toestanden aan die nogal veel wordt gevoerd. Moeten we vooral korte informatieve stukken maken of willen we vooral langere grondige discussiebijdragen. Ons antwoord is simpel: we willen beide hebben. Voor sommige onderwerpen moet je gewoon langere stukken voorzien, maar goede informatie kan ook in gebalde artikels. En lezers hebben we ook in soorten en met verschillende voorkeuren. Dus, voor elk wat wils!

En dan ter afronding toch nog maar eens een nieuwe bijdrage van Jean Emard van Lieverlede:

Lafargue, je hebt me ten diepste bezeerd.
't Schijnt dat je brieven van mij publiceert.
Da's erg, en erger nog, dat je het deed on zo'n flutblad dat Toestanden heet.
Ik weet met mezelf van schaamte geen blijf; ik die alleen voor de eeuwigheid schrijf.

Ciao,
Lafargue

P.S. Gelezen en uit de context gehaald: "Ikzelf wilde spelen, zelfs met het risico op een vervormde neus voor de rest van mijn leven." (Michel Preud'homme).

We leven in de week van de bibliotheek, een gedroomde gelegenheid om het leenrecht uit de la te halen. Dat kan helaas niet zonder mijn besluiteloosheid te etaleren. Hebben auteurs rechts op een vergoeding per keer dat een boek van hen wordt uitgeleend? Ik zweef ergens tussen de ja's en de neen's die al drie jaar hun gang gaan. Vervelend, want uiteindelijk moet worden geantwoord op de vraag: moet "het" er komen of niet?

Tot voor enkele maanden liep de scheidingslijn tussen pro en contra netjes tussen de auteurs en de bibliothecarissen. Deze laatsten zagen zich voor extra werk geplaatst en zeiden te vrezen dat hun lezersbestand zou slinken. Onderzoek in Nederland, waar het leenrecht al voet aan de grond heeft, scheen hen gelijk te geven. Er werden daar 20 tot 25% minder uitleeningen geregistreerd. Maar in tegenstelling tot de bibliothecarissen leid ik daar niet uit af dat er minder wordt gelezen. Zijn de uitleeningen volledig gratis, dan ziet de lezer er niet tegen op om kritiekloos een stapel boeken mee naar huis te sleuren. Van de tien boeken die hij ontleende, leest hij er misschien maar drie. Maar als hij voor elk boek een kleinigheid moet betalen, zal zijn keuze gericht zijn, hij zal recensies lezen, zich vooraf informeren. En hij zal alleen die

Hoek van Koeck

Leenrecht

drie boeken ontlenuen. En dat is een achteruitgang die ik vooruitgang durf te noemen.

Nog een bezwaar tegen het leenrecht, in Groot-Brittannië vastgesteld: van de 100 boeken die het vaakst werden uitgeleend, behoorde er niet één tot het literaire genre. Het ging om pulp of andere "hoe word ik snooker-champion in tien lessen". Vraag: is het leenrecht een middel om nog meer water naar de zee te brengen? Neen, uiteraard niet. En daar heeft onze minister het volgende op gevonden: een aftopping. De auteur van een bestseller die via uitleeningen recht zou hebben op pakweg 500.000 F, wordt afgetobd op 200.000 F. Het geld dat daarbij vrijkomt, zou worden doorgeschoven naar auteurs van bundels die niet uit de rekken komen. Ook een liberale minister voelt de noodzaak om een absoluut leenrecht bij te sturen. Is dat geen vingerwijzing voor de hele problematiek? Zou het niet nuttiger zijn werk te maken van een sociaal statuut voor schrijvers en andere kunstenaars? Daarbij kan

rekening worden gehouden met het fenomeen dat in steden waar de bibliotheken het best functioneren, ook de boekhandels de beste zaken doen. De bibliotheken kunnen dus het boek een meerwaarde bezorgen en die functie zouden ze nog sterker kunnen ontwikkelen. Door bijvoorbeeld documentatiemappen aan te leggen, gespreksavonden met auteurs te organiseren, boeken in grotere hoeveelheden aan te kopen... En door op één of andere wijze het respect voor het boek toch materieel naar de lezer te vertalen. Want het is een antipathiek argument, maar het is er één: we blijken zo gemaakt dat we weinig respect opbrengen voor dingen die ons gratis in de schoot worden geworpen.

De bedoeling van een initiatief als het invoeren van een leenrecht is natuurlijk dat zowel de auteur, de lezer als de bibliotheken er beter van worden. De bedoeling mag in geen geval zijn dat alleen de minister er beter van wordt. In de zin dat de subsidiëring van de auteurs haast volledig zou worden afgeschoven op de bibliotheekgebruikers. En daar zit het 'em juist: in dit land lopen initiatieven vaak uit op wat het in geen geval had mogen worden.

Samengevat: als jij het weet, weet ik het ook.

Paul Koeck

Toestanden

Zespenningenstraat 49 (b13)

1000 Brussel

tel 02/513 02 16

elke vrijdag uitgegeven

door Uitgeverij Zijdelings C.V.

directeur: Eric Corijn

hoofdredacteur: Jan Van Kerkhoven

eindredactie: Karin Pairon en Eric Goubin

redactie: Koen Dille, André Mommen,

Wim Van Rooy, Jef Vermaere,

Frank Winter.

tekenaars: GAL, Morbus, Quirit

vormgeving: Scritto

bijgestaan door een redactieraad

en een schare medewerkers

Zakelijke leiding: Koen De Visscher

jaarabonnement: 2400F - 170fl

of een permanente opdracht

van 200F - 14fl / maand

rek. nr 001-1762098-72

van Zijdelings CV

Brussel

verantwoordelijke uitgever:

Paul Eyben,

Brouwerstraat 16

3590 Hamont-Achel

Al een abonnement ?

Dag lezer. Het feit alleen al dat je deze boodschap leest bewijst dat je op de een of andere manier effectief een "lezer" bent.

Als je ietwat progressief en pluralistisch ingesteld bent, houdt van een kritische geest en wil voorzien in het nodige onderhoud van die kritische geest, dan ben je ofwel abonnee van Toestanden ofwel ben je op weg er één te worden.

Dat laatste kan eenvoudig door het invullen van de antwoordbon op bladzijde 29. Voor 1.988,- BF of 170 fl. krijg je elke week Toestanden in de bus.

Dan vermijd je dat je krantenman alweer net zijn laatste Toestanden-exemplaar verkocht heeft.

Wil je persoonlijk met ons kennis maken, dan doe je er goed aan onze stand op te zoeken op de Antwerpse boekenbeurs, een van de komende weken. Uiteraard kan

je ook daar het nodige doen om een abonnement te nemen.

Voor meer informatie mag je ons steeds contacteren op het telefoonnummer 02/513.02.16, Zespenningenstraat 49, bus 13 te 1000 Brussel.

SOCIAAL OVERLEG!
NU OOK BIJ "TOESTANDEN"!

Toestanden 6

progressief en pluralistisch weekblad

Centraal akkoord ?

Dan toch geen nieuwe overeenkomst tussen patroons en vakbonden. Tenzij de basis eisen afzwakt of de regering toch klasseverzoening bewerkt. Bob Hancké kijkt in het koffiedik. Pag. 3.

Black monday.

Een jaar geleden stortte het neoliberale kaartenhuisje in elkaar. De gevolgen blijven sterk doorwerken. Paul Verbracken zet ze op een rijtje. Pag. 5.

Algerije.

In Algiers is er de stilte na de storm. Gedurende tien dagen leefde het land in een pre-revolutionaire toestand. Jean Pascal Zanders over een uiterst onstabiele toestand. Pag. 6-7.

Kafka

Enkele jaren voor zijn dood schreef K. "Het Slot". Vandaag oogst Isabelle Pousseur succes met zeven variaties op frag-

menten uit dat stuk. Eddie Vaes bespreekt deze aanrader uit Wallonië op pag. 9.

Nieuwe media.

Wist je dat Greenpeace haar internationale discussies voert met Bulletin Board Systems ? John Goubin leidt ons rond in de doolhof van de nieuwe communicatie. Pag. 14.

Wetenschap en beleid.

België is een achterblijver in het wetenschappelijk onderzoek in de EG. Vandaag is de toestand nijpend. Over de band industrie-universiteit, over de afbouw van het fundamenteel onderzoek, over de klachten van de vorsers, een dossier van Luk Van Langenhove en Frank Winter. Pag. 15-18.

Stuc.

In Leuven staat een kunstcentrum dat al tien jaar wonderen doet. Paul Verduyck

sprak met Mark Deputter en Dirk De Wit die vanaf 1 augustus het Stuc leiden. Pag. 19-20.

Biotoop

Nieuwe coöperatieven zijn een teken des tijds. Elf kleinschalige producenten van biologisch geteelde produkten verkopen rechtstreeks aan de klant. Een enquête van Luc Vanheerentals. Pag. 21-22.

Blok aan het been.

Toestanden opent het debat over het weerwerk tegen het Vlaams Blok. Marc Maes (ACW); Karel Van Miert (SP), Mieke Vogels (Agalev), Kris Merckx (PvdA), Ludo Loose (KP) en Ida Dequeecker (SAP) geven hun mening. Pag. 25-27.

Mannen.

Voor Toestanden ging Anne Grauwels naar de Magische Mannendag. Ze opent meteen het debat over mannen en feminisme. Pag. 28.

Het Laatste Woord

